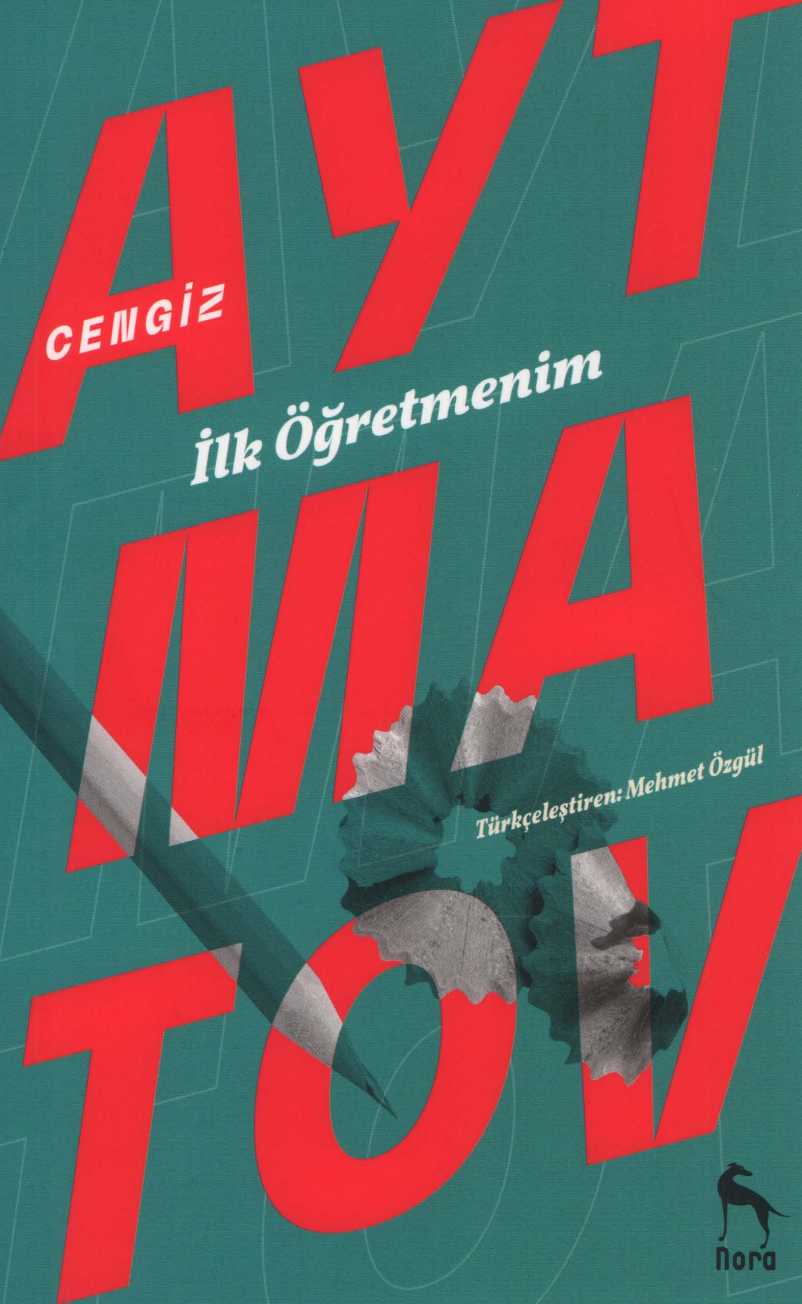
CENGİZ AYTMATOV

İlk Öğretmenim

Türkçeleştiren: Mehmet Özgül

Nora

Yaşamlarını göçebelikle, basit tarım ve hayvancılıkla sürdüren komünal topluluklar halinde örgütlenmiş Kırgız toplumu, aniden sökün eden Bolşevik Devrimi'nin ardından yepyeni bir dünya hayal etmeye koyulur. Başlangıçta bu hayaller sınırlı sayıda bireyin, hatta bazı durumlarda tek bir bireyin hayalleridir. Ve dirençle karşılaşır. Ama paylaşılıp desteklendikçe tüm toplumu değiştirir ve dönüştürür. Tıpkı ***İlk Öğretmenim***'de olduğu gibi...

Düyşen, devrim ideallerine inanmış bir Kırgız gencidir. Savaş sırasında edindiği sınırlı eğitim onu kökten değiştirmiştir. Yaşadığı köyde asırlardır devam eden ataerkil geleneklere başkaldırır ve çocukların eğitim görebilmeleri için bir okul inşa etmeye koyulur. Şüphesiz ilk öğretmeni de o olacaktır bu derme çatma okulun. Hem köyün, hem kendisinin hem de tüm gelecek kuşakların kaderini değiştirecek olan bu girişim çok acılı ve hüzünlü bir hikâyenin de başlangıcıdır, bir destanın başlangıcı olduğu kadar!

instagram.com/norakitap
facebook.com/nora.kitap
twitter.com/nora_kitap

Nora

Cengiz Aytmatov, 12 Ekim 1928'de, Kırgızistan'ın Talas eyaletine bağlı Şeker köyünde doğdu. Gençliğini İkinci Dünya Savaşı sonrasının zorlu atmosferinde geçiren yazar, erken yaşlardan itibaren çeşitli işlerde çalıştı. Cambul Veterinerlik Teknik Okulu'ndaki eğitimi sırasında edebiyata yöneldi. 1952 yılından itibaren yayımladığı makaleler ve kısa hikâyeler sayesinde Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne kabul edildi ve 1958 yılında mezun oldu. Eğitimi boyunca kısa hikâyeler yayımlamaya devam etse de, esas başarıyı 1958 yılında yayımlanan *Cemile* adlı romanıyla yakaladı. Söz konusu romanı izleyen yıllarda Aytmatov, önde gelen Sovyet yazarlar arasındaki yerini alarak *Literaturnaya Gazeta* ve Yazarlar Birliği gibi birçok kültürel kurumun yönetim kurulunda yer aldı. Edebi çalışmaları Lenin Ödülü ve Devlet Ödülü gibi çeşitli ödüllere layık görüldü. Kırgızistan'ın 1991 yılındaki bağımsızlığından sonraki yıllarda siyaseten aktif bir yaşam süren yazar, 10 Haziran 2008 tarihinde, Almanya'nın Nürnberg şehrinde öldü. Eserlerinde mitleri ve folklorik unsurları çağının siyasi meseleleriyle sentezlemiş, modernlik ve gelenek arasındaki çatışma, insanın doğayla kurduğu bağ gibi çeşitli temaları işlemiştir.

Mehmet Özgül 1936 yılında Nevşehir, Avanos'ta doğdu. Kuleli Askeri Lisesi'nde aldığı Rusça eğitiminin ardından, 1955 yılında girdiği Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı bölümünden 1959 yılında mezun oldu. 1963-67 yılları arasında Genelkurmay Başkanlığında Rusça çevirmeni olarak çalışan Özgül, yine bu yıllarda Gazi Eğitim Enstitüsü'nde, İngiliz Dili ve Edebiyatı eğitimi aldı. Yüksek lisansını 1969 yılında ABD'de Georgetown Üniversitesi'nde uygulamalı dilbilim alanında yaptı. 1979 yılında askeriyeden albay olarak emekliye ayrıldıktan sonra, ilk kez 1960 yılında, Varlık Yayınevi'nden yayımlanan Çehov çevirisiyle başladığı çevirmenlik çalışmalarını yoğunlaştırdı. 1993 yılında, Çehov'un *Tüm Eserleri*'nin çevirisini gerçekleştirmek üzere çalışmaya başlayan Özgül, 1998 yılında Çehov'un bütün öykülerinin, 2006 yılındaysa bütün oyunlarının Türkçeye çevirisini tamamladı. Mehmet Özgül, Tolstoy, Dostoyevski, Gogol gibi klasik Rus yazarlarından yaptığı çevirilerin yanı sıra, İlya Ehrenburg, Konstantin Simonov, Yevgeni Yevtuşenko, Cengiz Aytmatov, Fazıl İskender, İlf ve Petrov, Yuri Buyda, Lyudmilla Ulitskaya gibi çağdaş Sovyet ve Rus yazarlarından yaptığı çevirilerle de tanınmaktadır.

İlk Öğretmenim
Cengiz Aytmatov
Özgün Adı | Pervıy uçitel (1961)
Türkçeleştiren | Mehmet Özgül

Nora Kitap | 33 | Edebiyat
Yayına Hazırlayan | Ahmet Birsen
Kapak Tasarımı | LomCreative
Dizgi | Hazel Çelik

Baskı | Aralık 2020

ISBN | 978-975-2473-03-4

Copyright © E. C. Aytmatov, 2017
Türkçe Yayın Hakkı © Nora Kitap, 2017
Türkçe Çeviri Hakkı © Mehmet Özgül, 2017

Bu kitabın yayın hakları Telif Hakları ONK Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla devralınmıştır.

Bu yapıtın çeviri yayım hakkı Mehmet Özgül'ün temsilcisi
Telif Hakları ONK Ajans Ltd. Şti.'den devralınmıştır.

Nora Kitap, Kırmızı Tazı Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.'nin tescilli markasıdır.

NORA KİTAP
Gümüşsuyu Mah. Osmanlı Sok. Osmanlı İş Merkezi 18/9
Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 222 10 66 - 243 30 73 Faks: 0212 222 46 16
Sertifika No: 49065 info@norakitap.com

Baskı ve Cilt:
MY Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sk. No: 8/F Zeytinburnu / İstanbul
Tel: 0212 674 85 28
Sertifika No: 47939

İLK ÖĞRETMENİM

Cengiz Aytmatov

Türkçeleştiren: Mehmet Özgül

Ardına değin açtığım pencerelerden odanın içine serin bir hava doldu. Odanın aydınlanan mavimsi boşluğunda, başlayıp başlayıp bıraktığım resim taslaklarını seyre daldım. Kaç kez yeniden başladığım halde yapacağım tabloyu tam olarak gözümün önünde canlandıramıyordum. Yazın erkenden doğan güneşin şu kızıllığı insanın içine nasıl gittikçe büyüyen bir aydınlık serper, nasıl yakalanması güç, anlaşılmayan bir cıvıltıyla ruha dolarsa, ben de insanı sarıverecek bir anlatım gücü arıyorum. Sabah sessizliğinde odamda bir aşağı bir yukarı dolaşırken durmadan düşündüğüm bu. Her sabah aynı şey ve her gün tablomun henüz olgunlaşmamış bir taslak olduğunda karar kılıyorum.

Tamamlanmamış bir eseri en yakın dostlarıma bile önceden haber vermek istemem. Aslında bu, eserime karşı duyduğum kıskançlıktan değil. Bugün beşikte uyuyan bir bebeğin, büyü-

yünce nasıl bir insan olacağını kestiremediğim için böyle yaparım. Ha bebek, ha bitirilmemiş bir tablo; ikisi de aynı şeydir. Fakat bu sefer kurala uymayacağım. Bitmemiş tablonun konusunu herkese duyurmak, daha doğrusu düşüncelerimi herkesle paylaşmak istiyorum.

Geçici bir heves değil benimki. Başka türlü yapamam, çünkü kolay kolay üstesinden gelemeyeceğim bir yük altına girdiğimi anlıyorum. Ruhumu allak bullak eden, fırçayı elime aldırtan konu öylesine çetin ki, tek başıma alt edebileceğimi sanmıyorum. Bu işi sonuna değin götürememekten, yüzüme gözüme bulaştırmaktan korkuyorum. Tek istediğim, herkes bana bir öneride bulunsun, kendi çözüm yolunu söylesin, manen sehpanın karşısında olanlar da benimle aynı heyecanı duysunlar.

Yüreğinizin sıcaklığını esirgemeyin benden; yaklaşın, biraz daha yaklaşın, size öykümü anlatmak zorundayım.

Kurkureu adındaki köyümüz şırıl şırıl akan derelerin birleştiği bir dağ yamacında, geniş bir yaylada kurulmuştur. Köyün aşağısında Sarıyazı adı verilen geniş bir Kazak ovası uzanır. Karadağ sıraları ovayı dört bir yönden kuşatır. Koyu bir çizgi gibi görünen demiryolu ise düzlüğü bir baştan bir başa geçerek batıya doğru ufukta kaybolur.

İki büyük kavak ağacı dikilidir köyün yukarısındaki tepede. Kendimi bildim bileli kavaklar orada dururlar. Kurkureu'ya hangi yönden yaklaşırsanız yaklaşın, yükseğe dikilmiş iki deniz feneri gibi önce bu kavakları görürsünüz. Çocukluk izlenimlerinin özellikle değerli oluşundan mıdır, yoksa ressamlık mesleğiyle yakından ilgilenişimden mi, bilmem artık, ne za-

man trenden inip ovadan köye doğru yürüsem gözlerim ilkin sevgili kavaklarımı görür.

Kavaklar ne denli yüksek olursa olsunlar, bu kadar uzaktan görülmezlerdi herhalde, fakat ben onların orada durduklarını görür, duyardım.

Çıktığım uzun yolculuklardan köye her dönüşümde yüreğim özlemle sızlar; 'Bir an önce ikiz kavakları göreyim, köye vardıktan sonra tepeye çıkayım, gölgelerinde oturup yapraklarının hışırtısını doya doya dinleyeyim,' diye onları seyretmeye can atardım.

Köyümüzde ağaçların her türlüsü vardır; gelgelelim bu kavaklar hepsinden ayrı bir dil konuşur, hepsinden ayrı türküler söylerler. Buraya geceleyin de gelseniz, gündüzleyin de; bir o yana, bir bu yana sallanan kavakların yaprakları durmadan hışırdar, değişik makamlarda fısıldaşırlar. Bazen kumlara vuran bir dalganın hafif hafif şırıldadığını duyarsınız, bazen ateşli bir aşk fısıltısının görünmeyen bir alev gibi yaprakları sardığını. Derken, bütün sesler kesilir bir an ve yaprakların hepsi birden coşarak özlemini çektikleri bir şey için ta derinden bir ah çekerler. Kötü havalarda yapraklarını döken, dallarını kıran fırtınaya karşı esneyerek karşı koyan kavaklar azgın bir yangının çıkardığı uğultuyla uğuldarlar.

Ancak aradan uzun yıllar geçtikten sonra çözdüm ikiz kavakların gizini. Orada, tepede, bütün rüzgârlara açık durduklarından en ufak hava kımıltısına karşılık veriyorlar; yaprakları hafif bir esintiyi bile yakalıyorlardı.

Bu yalın gerçeğin ortaya çıkarılması beni en ufak düş kırıklığına uğratmadı, çocuksu düş gücümü birazcık olsun ze-

delemedi. Şu güne değin bu iki kavak benim için olağanüstü canlılıklarını korudular. Çünkü burada, bu kavakların dibinde, büyüleyici yeşil bir cam kırığı gibi kaldı çocukluğum...

Çocukken, okulun son günü, yaz tatilimiz başlamadan önce, kavaklara kuş yuvası bozmaya koşardık. Biz gülüşerek, çığlıklar atarak tepeye tırmanırken iki yana sallanan kavaklar serin gölgesiyle, tatlı hışırtılarıyla sanki bizlere 'Hoşgeldiniz!' derlerdi. Biz baldırı çıplak yaramazların derdi kuş yuvalarıydı, birbirimizin omuzuna basarak hemen kavaklara çıkardık. Ürken kuşlar sürü sürü tepemizde uçuşmaya başlarlardı. Fakat bize ne kuşlardan, onlar ne halleri varsa görsünler! Biz yükseldikçe yükselirdik dallara basa basa. Kimin daha gözüpek, becerikli olduğu o zaman anlaşılırdı. Derken, kuş uçuşu yüksekliğinde, büyülü bir değnekle dokunmuşçasına, önümüzde şaşırtıcı bir sessizlik ve ışık dünyası açılırdı.

Yeryüzünün büyüklüğü başımızı döndürürdü. Her birimiz soluğumuz kesilmiş bir halde, kuşları da, yuvalarını da unutarak tutunduğumuz dalda donar kalırdık. Dünyada en büyük yapı sandığımız çiftlik ahırı basit bir samanlığa dönüşürdü gözümüzde. Köyün ötesindeki ham topraklar puslu enginlere doğru uzar giderdi. Mavimsi uzaklıklara baktıkça neler görmezdik ki, neler! Daha önce varlıklarını bile duymadığımız yerler mi, kıvrıla kıvrıla akan ırmaklar mı... Ufukta ışıldayan incecik birer iplik gibiydi ırmaklar. Dallara sımsıkı sarılır; gördüklerimizden başka bir gök, başka bulutlar, başka ovalar, başka ırmaklar bulunup bulunmadığını düşünürdük. Rüzgârın yersel olmayan sesine kulak kabartırdık, yapraklar ağız birliği etmişçesine, mavi ufuklarda gizlenmiş düş ülkeleri üzerine gizli gizli fısıldaşırlardı esen yellere karşı.

Kavakların hışırtısını dinlerken içime korkuyla karışık bir sevinç dolardı, bu bitmez tükenmez hışırtının verdiği esinle uzak ülkeleri gözümün önüne getirmeye çalışırdım. O sırada aklıma gelmeyen tek şey, bu kavakları buraya kimin diktiğiydi. Ağaçların köklerini toprağa salan bu insan neler söylemiş, neler düşlemiş, ağaçları hangi umutlarla yetiştirmişti?

Kavakların bulunduğu bu tepeye nedense 'Düyşen'in okulu' derlerdi. Yitirdiği atını arayan birine çoğu zaman şöyle karşılık verirlerdi: "Nah, yukarda, Düyşen'in okulunun yanında geçen gece atlar otluyordu. Git bak bakalım, belki seninki de oradadır." Büyüklere bakarak biz küçükler de düşünmeden, "Haydi çocuklar, Düyşen'in okuluna serçe kovalamaya gidelim!" derdik.

Anlatılanlara göre bu tepede bir zamanlar bir okul varmış. Biz izini bile görmedik bu okulun. Çocukluğumda birçok kez yıkıntısını bulmak için sağı solu bir hayli dolaşmıştım ama elime bir şey geçmemişti. Sonraları çıplak bir tepenin Düyşen'in okulu adını alması bana tuhaf görünmeye başladı ve köylülerden Düyşen'in kim olduğunu soruşturdum. Bunlardan biri önemsemeden salladı elini. "Düyşen mi? Topal Koyun sülalesinden bir adam," dedi. "Yaşıyor daha. Çok eskiden parti gençlik kolu üyesiyken hayli işler çevirdi. Birinin şu tepede işe yaramaz bir tavlası vardı. Düyşen orasını okul yapıp çocukları okuttu. Okula benzer bir yeri yoktu ya, adı okuldu işte. Ah, bilemezsin, o ne devirdi öyle! Atın yelesine yapışıp ayağını üzengiye basanlar başına buyruk yaşardı. Düyşen de bunlardan biriydi işte. Her aklına eseni yaptı. Şimdi bu tavladan bir toz bile bulamazsın; kendi gitti, adı kaldı..."

Düyşen'i yakından tanımazdım. Anımsadığıma göre sarkık kaşları altından sert sert bakan, uzun boylu, iri kemikli bir adamdı. Evi ırmağın öte yakasındaydı. Benim köyden ayrılışıma kadar çiftliğin sulama işlerine baktı, bu yüzden de günlerini tarlalarda geçirirdi. Atının eyerine bağladığı kocaman çapasıyla onun arada bir bizim taraftan geçtiğini görürdüm. Kendisi gibi iri kemikli, ince bacaklı bir atı vardı. Anlattıklarına göre yaşlanınca köyün postacısı olmuştu. Bunları Düyşen'i sizlere tanıtmak için yazıyorum. Aslında anlatmak istediğim şey bu değil. Parti gençlik kolu üyesi deyince yiğit, atılgan, toplantılarda kalkıp konuşan, gazetelerde yazdığı yazılarla aylaklara, hırsızlara çatan ateşli bir kimse gelirdi aklıma. Bu uysal, sakallı adamın bir zamanlar parti gençlik kolu üyesi olabileceğini, hele kendisinin fazla bir okumuşluğu yokken çocuklara ders verebileceğini aklım almıyordu. Açıkçası bunu, köyümüzde ağızdan ağıza dolaşan masallardan biri sayıyordum. Oysa hiç de sandığım gibi değilmiş...

Geçen güz köyden bir telgraf aldım. Hemşehrilerim beni, çiftliğin kendi olanaklarıyla kurduğu okulun açılış törenine çağırıyorlardı. Hemen gitmeye karar verdim, köyüm için böyle tarihi bir günde evde oturamazdım ya! Hatta birkaç gün de erken çıktım. Çevreyi dolaşır, yeni resimler yaparım diye düşündüm. Üniversite öğretim üyesi Bayan Süleymanovna da çağrılanlar arasındaymış. Köyde birkaç gün kaldıktan sonra Moskova'ya geçecekmiş.

Bu ün yapmış kadının ben çocukken köyümüzden kente gittiğini biliyordum. Sonra ben de kent yaşamına karışınca tanıştım onunla. Düz taradığı saçlarına kır düşmüş, orta yaşlarını geçkince, tıknaz bir kadındı. İşte bu ünlü hemşehrimiz

üniversitede bir kürsünün başkanıydı, orada felsefe dersleri veriyordu. Ayrıca bilimler akademisi üyesi olduğu için sık sık yabancı ülkelere çağrılırdı. Sözün kısası, işi başından aşkın bir insan olduğu için onunla daha yakından tanışamadım. Ama her karşılaşmamızda köyümüzün yaşantısıyla yakından ilgilenir, birkaç sözcükle de olsa çalışmalarım konusunda düşündüklerini söylerdi.

Bir gün, "Altınay Süleymanovna, bir gün gelseniz de hemşehrilerinizle görüşseniz, ne kadar iyi olur," dedim. "Orada sizi herkes tanıyor, sizinle övünüyorlar ama hakkınızda bildiklerinin çoğu kulaktan dolma. Kimileri köylerinden çıkan ünlü bilginlerinin artık onları unuttuğunu, köye gelmek bile istemediğini söylüyorlar."

Altınay Süleymanovna üzgün üzgün güldü:

"Gitsem gerçekten iyi olacak. Kurkureu'ya gitmeyi epeydir ben de istiyorum. Çünkü oraya gitmeyeli o kadar çok oldu ki! Gerçi köyde hiç akrabam yok ama sorun bu değil. Bir gün gideceğim oraya, yüzde yüz gideceğim. Doğup büyüdüğüm o yerler gözümde tütüyor."

Törenin başlamasına az bir zaman kala köye bir araba geldi ve köylüler otomobilin penceresinden Altınay Süleymanovna'yı görünce hep birden dışarı fırladılar. Büyük küçük, tanıyan tanımayan herkes elini sıkmak istiyordu. Öyle sanıyorum ki, değerli bilgin böylesine bir karşılamayı hiç beklemiyordu, onun için epeyce şaşırmış bir duruşu vardı. Ellerini göğsüne koyarak bir süre herkesi selamladıktan sonra kalabalık arasından kendine güçlükle yol açtı ve sahnedeki onur masasına doğru yürüdü.

Altınay Süleymanovna böyle pek çok törene katılmış, onu her yerde sevgiyle, saygıyla karşılamışlardı muhakkak; ama şurada, şu sade köy okulunun açılışında köylülerin ona gösterdikleri sıcak ilgi onu çok duygulandırmış olacak ki, gözlerine dolan yaşı gizlemeye çalışıyordu.

Törenden sonra izciler değerli konuklarının boynuna kırmızı bir boyunbağı taktılar, çiçek verdiler, yeni okulun onur defterini onun adıyla açtılar. Okul müzik kolunun düzenlediği cıvıl cıvıl konseri dinledikten sonra müdür, konukları, öğretmenleri, çiftliğin ileri gelenlerini evlerine buyur ettiler.

Altınay Süleymanovna'ya karşı gösterilen coşkun sevgi burada da sürüp gitti. Onu halılarla döşenmiş baş köşeye oturtmuşlardı, değerli bilgine karşı duyulan saygıyı belirtmek için herkes birbiriyle yarışıyordu. Böyle toplantılarda olduğu gibi, konuklar bağıra çağıra konuşuyorlar, birbirlerinin onuruna kadeh kaldırıyorlardı. Derken, gençten biri girdi içeriye ve ev sahibine bir tomar telgraf verdi. Telgraflar elden ele dolaşmaya başladı. Eski öğrenciler köylerinde yeni bir okul açıldığından dolayı hemşehrilerini kutluyorlardı.

"Oğlum, bu telgrafları Düyşen mi getirdi?" diye sordu müdür.

"Evet. Topluluk dağılmadan okunsun diye yol boyunca atını kamçılamış ama gene de yetişememiş. Çok üzgün geldi adamcağız."

"Neden girmedi içeriye? Hadi, çağır; atından insin de gelsin."

Delikanlı, Düyşen'i çağırmak için çıktı. Yanımda oturan Altınay Süleymanovna kıpırdandı, hatırına bir şey gelmiş gibi tuhaf tavırlar takınarak hangi Düyşen'den söz edildiğini sordu.

"Çiftliğin postacısıdır, Altınay Süleymanovna. İhtiyar Düyşen'i tanır mısınız?"

Belli belirsiz başını salladı, sonra kalkmak için davrandı ama tam o sırada pencerenin önünden gürültülü nal sesleriyle bir atlı geçti. Delikanlı geriye dönmüştü.

"Çağırdım ama gelmedi, efendim. Daha dağıtılacak mektupları varmış."

Oradan biri atıldı, canı sıkkın bir tavırla:

"Dağıtsın, dağıtsın; adamın işlerini aksatmayalım. Sonra gider, ihtiyarlarla oturur."

"Yoo! Siz bizim Düyşen'i tanımıyorsunuz, görevine düşkündür o. İşini bitirmeden hiçbir yerde oyalanmaz."

"Doğru, tuhaf bir adamdır. Savaş bittiğinde Ukrayna'da bir hastanede yatıyormuş. Sonra çıkınca oraya yerleşmiş. Buraya geleli beş yıl kadar oluyor. Ölmek için dönmüş yurduna. Kimi, kimsesi yoktur, tek başına yaşar."

"Uğrasa iyi olurdu... Neyse..."

Müdür böyle diyerek elini salladı.

Köyün ileri gelenlerinden biri kadehini kaldırdı.

"Aranızda anımsayan var mı bilmem, bir zamanlar Düyşen'in okulunda okurduk bizler. Soracak olsanız, belki kendisi bile alfabenin bütün harflerini bilmezdi."

Adam bunları söylerken bir yandan gözlerini kısıyor, bir yandan da başını sallıyordu. Düyşen'in işlerine şaştığını göstermek isterken onunla alay ettiği de belliydi.

"Gerçekten öyleydi," dedi birkaç ses.

Gülüşmeler oldu.

"Düyşen'in yaptıkları anlatmakla bitmez. Biz de onu ciddi ciddi öğretmen sanırdık."

Gülüşmeler kesilince, kadehini kaldıran aynı hatırı sayılır kişi:

"Bugün köyümüzden pekçok yetişmiş insan çıktığını gördük," diye sürdürdü konuşmasını. "Altınay Süleymanovna gibi bütün ülkede tanınmış bir insan çıkardık. Hemen hemen hepimiz ortaöğrenim gördük, aramızda yükseköğrenim görenler de var. Bugün köyümüzde yeni bir ortaokul açmamız bile yaşantımızın ne derece değiştiğini göstermeye yeter. Kadehlerimizi, Kurkureu Köyü'nün kız ve erkek çocuklarının, çağımızın ileri gelen insanları arasına girmesi için kaldıralım, arkadaşlar!"

Şen şakrak konuşmalar arasında kadehler tokuşturuldu. Kalabalığın ortasında Altınay Süleymanovna her nedense kızarıp bozararak sessizce oturuyordu. O, kadehi dudağına dokundurmakla yetindi. Gürültülü konuşmalara dalanlar onun bu durumunu farketmediler bile.

Ünlü akademi üyesi birkaç kez saatine baktı. Sonra konuklar dışarıya çıkınca onun su arkının yanında tek başına durduğunu ve rüzgâr estikçe sallanan, sarımtırak güz yapraklarına bürünmüş kavakların yükseldiği tepeye doğru dikkatle baktığını gördüm.

Güneş, ovanın, uzaklaştıkça koyulaşan morumsu derinliklerine gömülmüştü. Güneşin ölgünleşen ışıkları kavakların uçlarına donuk, kederli bir kızıllık saçıyordu.

Altınay Süleymanovna'ya yaklaştım.

"Kavaklar şimdi yapraklarını döküyorlar," dedim. "Yeşerdikleri zaman, baharda görmelisiniz onları."

Ünlü bilgin içini çekti.

"Ben de onu düşünüyordum şimdi."

Sonra bir an sustu, kendi kendine konuşuyormuş gibi:

"Her canlı varlığın bir baharı ve güzü oluyor," diye ekledi.

İnce kırışıklıkların daha çok gözlerinin çevresinde toplandığı solgun yüzünde üzüntü ve durgunluk izleri belirdi. Kadınsı bir hüzün vardı bakışlarında. Birden karşımda bilimler akademisi üyesi Bayan Süleymanovna değil de, üzüntüsünü olsun, sevincini olsun hemen belli ediveren, sıradan bir Kırgız kadını bulunduğunu düşündüm. Bu bilgin kadın yitirdiği gençlik çağını, türkülerimizde söylendiği gibi, 'en yüksek dağın tepesinden seslensen de geri gelmeyecek gençlik çağını' anımsamış olmalıydı. Kavaklara bakarken bir şeyler söylemeye yeltendi ama sonra bundan vazgeçti. Elinde tuttuğu gözlüğü birkaç kez takıp çıkararak en sonunda:

"Moskova treni buradan on birde mi geçiyor?" diye sordu.

"Evet, gece on birde."

"Öyleyse yavaş yavaş hazırlanayım."

"Neden hemen gitmeye kalkıyorsunuz, Altınay Süleymanovna? Hani birkaç gün kalmaya söz vermiştiniz? Sizi bırakacaklarını hiç sanmıyorum."

"Önemli işlerim var. Fazla kalamam."

Gücendiğimizi söyleyerek onu kandırmaya çalıştıysak da çabamız sonuç vermedi.

Hava kararmaya başlamıştı. Gidişine üzülen köylüler ondan, başka bir zaman en azından bir haftalığına gelmesi konu-

sunda söz aldıktan sonra arabaya binmesine izin verdiler. Altınay Süleymanovna'yı uğurlamak için onunla birlikte istasyona kadar gittim.

Ne diye böyle apar topar gitmeye kalkmıştı, anlamıyordum. Hem de böyle bir günde köylülerini gücendirmesi akıl alacak şey değildi. Yolda birkaç kez nedenini soracak olduysam da çekindim, soramadım. Sorum yersiz kaçacağından değil de, bana yanıt vermemesinden korkuyordum. Altınay Süleymanovna düşünceli olduğu için istasyona kadar hiç konuşmadı.

Yalnız istasyonda dayanamadım.

"Altınay Süleymanovna. bir şeye canınız sıkılmışa benziyor. Yoksa gücendirdik mi sizi?"

"O nasıl bir söz? Sakın aklınıza böyle şeyler gelmesin. Ben gücensem gücensem ancak kendime gücenebilirim."

Onu yolcu ettim. Sonra ben de kente döndüm ve birkaç gün geçince ondan bir mektup aldım. Moskova'da tahmin ettiğinden fazla kalacağını belirttikten sonra şunları yazıyordu:

"Birçok önemli ve acil işim olduğu halde hepsini bir yana bırakarak size bu mektubu yazıyorum... Mektubumda yazacaklarım ilginizi çekerse, anlatacaklarımı başkalarına aktarmak konusunda neler yapmanız gerektiğini iyi düşünmenizi dilerim. Bu anılarımın yalnız hemşehrilerim için değil, herkes için, özellikle gençler için yararlı olacağı kanısındayım. Uzun uzun düşündükten sonra bu karara vardım. İnsanlar önünde itirafım sayılır bu benim. Görevimi yerine getirmeliyim. Yazacaklarımı ne kadar çok insan öğrenirse, duyduğum acı da o kadar azalacaktır. Beni güç duruma sokacağınızı düşünmeden her şeyi açık açık yazın..."

Altınay Süleymanovna'nın mektubunun etkisinden günlerce kurtulamadım. Sonra her şeyi onun ağzından anlatıyormuş gibi yazmaktan başka yol bulamadım.

1924 yılıydı. O yılı hiç unutmam...

Şimdi kooperatif çiftliğinin bulunduğu yerde o zamanlar, içinde yoksul insanların yaşadığı ufacık bir köy vardı. On dört yaşındaydım, babam öldüğü için amcamın evinde kalıyordum. Annem de ölmüştü.

Sonbaharda, zengince köylüler sürülerini kışlaklara çıkardıktan kısa bir süre sonra köyümüze asker kaputlu tanımadığımız bir genç geldi. Sırtındakinin asker kaputu olduğunu çok iyi biliyorum, çünkü kumaşı siyahtı. Dağların arasına çekilmiş, yoldan izden uzak köyümüze üniformalı birinin gelmesi büyük bir olaydı.

İlkin ağızdan ağıza onun orduda komutan olduğu, o nedenle köyümüze başkanlık edeceği lafı dolaştı. Ama sonra onun komutan filan değil, kıtlık yıllarında köyümüzden gittikten sonra bir daha geri dönmeyen Taştanbek'in oğlu olduğu anlaşıldı: Söylenenlere göre, Düyşen adındaki bu genç köyümüzde okul açmaya, çocukları okutmaya gelmişti.

O zamanlar 'okul', 'eğitim' gibi sözler yeni yeni duyulmaya başladığından kimsenin bunlardan bir şey anladığı yoktu. Kimileri bu söylentilere inanırken, kimileri de kadınların çıkardığı dedikodulardan biri sayıyorlardı. Okul söylentileri unutulmaya yüz tutmuştu ki, bütün köy halkı toplantıya çağrıldı. Amcam, "Ne toplantısıymış bu? Ivır zıvır şeyler için insanı ne diye işinden alıkoyarlar, bilmem ki!" diye söylene söylene gitti

toplantıya. Kendine saygı gösterilmesini isteyen bütün erkekler ata binmişti giderken, komşu çocuklarıyla birlikte peşlerine ben de takıldım.

Çokluk toplantıların yapıldığı tepeye soluk soluğa çıktığımızda kimi atlı, kimi yaya gelen köylülerin önünde o soluk yüzlü, kara kaputlu genç konuşuyordu. Konuşmaları daha iyi anlayabilmek için ona doğru sokulmaya çalışıyorduk ki, yırtık paltolu, yaşlı bir adam aklına yeni bir şey gelmiş gibi silkinerek gencin sözünü kesti.

"Beriye bak, oğul! Eskiden çocukları hocalar okuturdu. Babanı biliriz, o da bizim gibi açın, çıplağın biriydi. Öyleyse, seni nasıl hoca yaptığını söyler misin bize?"

Düyşen yanıtı yapıştırdı hemen:

"Amca, ben hoca değil, parti gençlik kolu üyesiyim. Sonra çocukları hocalar değil öğretmenler okutuyor şimdi. Ben okumayı yazmayı orduda öğrendim, daha önce pek bir şey bilmediğime göre nasıl hoca olduğumu var sen anla."

"Ama şey..."

Sağdan soldan destekleyici sözler yükseldi:

"Aferin çocuğa! Taşı gediğine koydu!"

"İşte, çocuklarımızı eğitmek için beni buraya partimizin gençlik kolu gönderdi. Ama her şeyden önce bize okul olacak bir yer gerek. Sizin de yardımınızla tepedeki şu eski tavlayı okula çevirmeyi düşünüyorum. Siz buna ne dersiniz?"

Bu dışardan gelen adamın önerisinin nereye varacağını ölçüp biçmeye başladıkları için herkes sustu. Geçimsizliği yüzünden Kavgacı Satımkul adını alan biri bozdu sessizliği. Atının üstünde, eyerin kaşına dayanmış bir biçimde, dişlerinin

arasından arada bir tükürerek konuşmaları başından beri dinliyordu. Sanki nişan alıyormuş gibi bir gözünü yumarak:

"Dur bakalım, delikanlı!" dedi. "Önce bize şu okulun ne işe yarayacağını söyler misin?"

"Ne işe yarayacağını mı?" diye şaşırdı Düyşen.

Kalabalıktan biri de Kavgacı Satımkul'a katıldı:

"Öyle ya, okul ne işimize yarar bizim?"

"Eski çağlardan beri köylüyüz biz; çapamızla çalışır, karnımızı doyururuz. Çocuklarımız da aynı işle geçineceklerine göre okul onların nesine? Okumak bizim gibi halkın değil, bizi yöneteceklerin işine yarar. Öyleyse fazla kafa ağrıtma!"

Satımkul'un bu konuşmasından sonra homurdanmalar durdu. Düyşen neye uğradığını şaşırmıştı. Çevresini saran köylülerin yüzüne dik dik baktıktan sonra:

"Çocuklarınızın okumasını gerçekten istemiyor musunuz?" diye sordu.

"İstemezsek zorla mı okutacaksın yoksa? Geçti o dönemler, ağam. Özgürüz şimdi, istediğimiz gibi yaşıyoruz. Bize kimse karışamaz."

Düyşen'in kanı beynine sıçramıştı. Titreyen parmaklarıyla kaputunun kopçalarını yırtarcasına açtı, ceketinin cebinden dörde katlanmış bir kâğıt çıkardı. Sonra kâğıdı açarak başının üstüne kaldırdı.

"Demek, çocuklarınızın okula gönderileceğini bildiren, Sovyet yönetiminin mührünü taşıyan şu kâğıda karşı çıkıyorsunuz, öyle mi? Toprağı, suyu, özgürlüğü kim verdi size? Sovyet yasalarına karşı koyacak varsa çıksın ortaya!"

Düyşen bunları öyle öfkeli bir sesle söylemişti ki, haykırışı sonbaharın sessizliğinde karşı kayalara bir mermi gibi çarparak yankılandı. Kimseden çıt çıkmıyordu. Herkes başını önüne eğmişti.

Bunun üzerine o da sesini alçalttı.

"Bizler yoksul insanlarız, bizi hep küçük görmüşler, ezmişler. Bugüne değin karanlıkta yaşamışız. Ama şimdi Sovyet yönetimi ışığı görmemizi istiyor, okumayı yazmayı öğrenmemizi istiyor. Bunun için de çocukları okutmak gerek..."

Düyşen yanıt beklercesine sustu. Ona nasıl hoca olduğunu soran yırtık paltolu ihtiyar yatıştırıcı bir sesle mırıldandı:

"Peki, madem bu kadar istiyorsun, okut bakalım... Biz yasalara karşı değiliz."

"Ama siz de bana yardım edeceksiniz. Tepedeki şu eski tavlayı onaracağız, derenin üstüne bir köprü yapacağız. Okula odun da ister..."

Kavgacı Satımkul, Düyşen'in sözünü gene kesti:

"Dur bakalım, aslanım! Bizi nerdeyse kıskıvrak bağlayacaksın."

Dişlerinin arasından bir kere daha tükürdükten sonra nişan alır gibi bir gözünü yumdu.

" 'Okul açacağım!' diye avaz avaz bağırıyorsun ama ne sırtında kürkün var, ne altında atın. Avuç içi kadar ekili tarlan, ahırında bir hayvanın bile yok. Söyle bakalım, ekmek paranı nasıl kazanacaksın? Yoksa at hırsızlığı yaparak mı? Yoo, bizim burada yılkı filan yok. Yılkısı olanlar yaylaya çıktı."

Düşen adama ters bir yanıt vermek istedi. Ama sonra kendini tutarak yavaşça şunları söyledi:

"Bizim de geçim yolumuz var elbet. Devlet bana aylık verecek."

Satımkul zafer kazanmış bir insan tavrıyla atının üstünde dikildi.

"Ha, şunu söylesene sen! Şimdi anlaşıldı. Aslanım, sen kendi işini kendin gör, çocukları alacağın aylıkla okut. Devlette para çok!.. Bizim derdimiz başımızdan aşkın, onun için bize hiç dokunma!"

Satımkul bu sözlerle atının başını çevirdi, köye doğru sürdü. Ötekiler de onun ardından...

Düşen elinde kâğıtla ortada kalakalmıştı. Şaşkınlık içinde ne yapacağını bilemiyordu. İçimde ona karşı bir acıma duygusu kabardı. Amcam yanımdan geçerken bana seslenene kadar gözlerimi ondan ayıramadım.

"Hey, ne ağzını açmış duruyorsun orada? Hadi bakayım eve!"

Çocuklara yetişmek için koştum.

"Bakın şunlara, toplantıdan da eksik olmazlar!"

Ertesi gün kızlarla dereye su getirmeye gittiğimizde Düşen'le karşılaştık. Elinde eski bir kova, balta, kürek, çapayla geçitten karşı yakaya yürüyordu.

Ondan sonra her sabah onu tek başına, sırtında siyah kaputuyla, keçi yolundan tepedeki eski tavlaya giderken gördük. Köye ancak akşamleyin geç vakit dönerdi. Çoğu zaman sırtında koca bir şelek kuru ot ya da ekin sapı olurdu. Onu

uzaktan görenler atların üstünde doğrulur, ellerini gözlerine siper ederek şöyle konuşurlardı:

"Hey, şu sırtında şelekle giden öğretmen Düyşen mi?"

"Ta kendisi."

"Vah zavallı! Anlaşılan öğretmenlik işi de kolay değil."

"Ne sandındı ya? Şuna bak, ağa yanaşması yanında halt etmiş!"

"Bir de konuşmasını dinlesen, cakasından yanına varılmıyor."

"Elinde mühürlü kâğıt var ya, bütün dayanağı o."

Köyün yukarısındaki yamaçlardan topladığımız çuval dolusu tezeklerle bir gün köye dönüyorduk. Öğretmenin neler yaptığını pek merak ettiğimiz içip tepenin yanından geçerken okula sapıverdik. Balçıkla sıvalı köhne yapı, eskiden varlıklı bir köylünün tavlasıymış. Kışın kötü havalarda kulunlayan kısrakları buraya sokarlarmış. Sovyet yönetiminin yerleşmesinden sonra zengin köylü başka bir yere gidince tavla boş kalmış. Kimse gelip gitmediğinden içini dışını dikenler, yabani otlar kaplamıştı.

İçeri girdiğimizde bütün otların sökülüp bir köşeye yığıldığını, avlunun tertemiz süpürüldüğünü gördük. Yağmurların döve döve aşındırdığı dış duvarlar balçıkla sıvanmış; rüzgârda çarpa çarpa eğrilen, tek menteşeli eski kapı onarılıp yerine oturtulmuştu.

Biraz dinlenmek için çuvalları yere bıraktığımızda öğretmen çıktı içeriden, adamcağızın yüzü gözü çamura bulanmıştı. Bizi görünce önce çok şaşırdı, fakat sonra yüzüne bir gülümseme yayıldı. Terini silerek:

"Ee, kızlar, nerden geliyorsunuz böyle?" diye sordu.

Çuvallarımızın yanında, utana utana baktık birbirimize.

Düyşen sıkıldığımızı anladığı için gözünü kırparak işi şakaya vurdu.

"Şunlara bakın, çuvalları da kendilerinden büyük. Neyse, gelmekle iyi ettiniz, okuyacağınız yer işte burası. Eh, okulumuz hazır sayılır artık. Köşeye az önce sobaya benzer bir şey kurdum, borusunu da çatıdan dışarı çıkardım. Bakın işte! Şimdi kışlık yakacak bulmaya geldi sıra. Onu da buluruz, çevrede çalı çırpı bol. Yere biraz daha sap serdik mi derslere başlayabiliriz. Ee, nasıl; okula gelmek istiyor musunuz?"

"Yengem bırakırsa gelirim," dedim ben...

"Bırakırsa ne demek, bırakacak elbet. Adın ne senin, bakayım?"

Eteğimdeki delikten dizim göründüğü için elimle deliği kapayarak:

"Altınay," dedim.

"Altınay... Güzel bir ad. Kimin kızısın sen?"

Düyşen bunu yüzünde tatlı bir gülümsemeyle söylemişti. Onun bu gülümsemesi içimi ısıttı. Fakat kimsenin bana acımasını istemediğim için sorusunu karşılıksız bıraktım.

Yanımdaki kızlar:

"Öksüzdür, amcasının yanında kalır," dediler.

Düyşen gene gülümsedi:

"Demek öyle, Altınay. Öteki çocukları da okula getirirsin, olur mu? Kızlar, sizler de okula gelecek misiniz?"

"Geliriz amca."

"Bana öğretmenim deyin. Okulu gezmek ister misiniz? Hadi, çekinmeyin, girin."

Utandığımız için:

"Yok, biz eve gideceğiz," dedik.

"Peki, öyleyse. Şimdi evlerinize gidin de okumaya geldiğiniz zaman görürsünüz. Ben de hava kararmadan bir sefer daha ot biçmeye gideyim."

İpini, tırpanını aldıktan sonra yanımızdan ayrıldı. Onun arkasından bizler de kalktık, çuvallarımızı sırtlayıp ağır ağır köyün yolunu tuttuk. Fakat tam o sırada aklıma bir fikir geldi.

"Durun!" diye bağırdım arkadaşlarıma. "Çuvallarımızdaki tezekleri okulun bahçesine dökelim, kışın daha çok yakacağımız olur."

"Eve ellerimiz boş mu döneceğiz? Sende de hiç akıl var mı?"

"Döner, gene toplarız."

"Olmaz. Vakit çok geç, evdekiler kızarlar sonra."

Kızlar böyle diyerek beni beklemeden köye doğru hızlı hızlı yürüdüler.

O gün beni öyle davranmaya iten şeyi bugüne değin çözebilmiş değilim. Arkadaşlarım dediğimi yapmayınca onlara gücenerek kendi bildiğim gibi mi hareket etmek istemiştim; yoksa küçüklüğümden beri isteklerim kaba insanların azarlarıyla, tokatlarıyla bastırıldığı için, aslında tanımadığım bir insanın içimi ısıtan gülümsemesi, bir iki tatlı sözü, bana karşı güveni dolayısıyla ona teşekkür mü etmek istemiştim, orasını bilemiyorum. İyi bildiğim bir şey varsa, o da, benim alın yazım; sevinçleriyle, üzüntüleriyle geçecek bütün yaşantım o

gün, bir çuval tezek olayıyla başlamıştır. Bunu kesin olarak söylüyorum, çünkü o gün, yaşamımda ilk kez, yapmam gerektiğine inandığım bir şeyi 'Sonu ne olur?' diye düşünmeden, herhangi bir cezadan korkmadan karar verip yaptım. Arkadaşlarım yanımdan ayrılınca doğruca okula gittim, çuvaldaki tezekleri kapının önüne boşalttıktan sonra oradan yamaçlara, tekrar tezek toplamaya koştum.

Sanki içimdeki bir güç koşturuyordu beni, büyük bir iş yapmışım gibi sevinçten uçuyordum. Mutluluğumun nedenini güneş de biliyor olmalıydı. Sevincimden kabıma sığamayarak kuş gibi uçtuğumu o da görmüştü. Sevinçliydim o gün, çünkü küçük de olsa bir iyilik yapmıştım.

Tepelere doğru eğilen güneş ağırdan alıyor, beni doya doya seyretmek için batmak istemiyordu sanki. Ayaklarımın altında uzanan yolun kırmızılı, pembeli, morlu solgun güz toprağını ışıklarıyla süslüyordu. Kuru atkuyruğu süpürgeleri sağımda, solumda sönmeye yüz tutmuş alevler gibiydi. Yamalardan alaca bulaca görünen entarimin düğmeleri güneşten ışıl ışıldı. Nereye gittiğimi bilmeden, habire koşarken yere, göğe rüzgâra içimden şunları söylüyordum: 'Görün beni işte, ne kadar mutlu olduğumu görün! Okula gidip okuyacağım! Arkadaşlarımı da götüreceğim!'

Böyle ne kadar koştuğumu bilmiyorum. Yalnız bir ara aklım başıma geldi: Daha tezek toplayacaktım. Terslik bu ya, yaz boyunca buralarda sığırlar dolaştığı için adım başında rastlanan tezekler, şimdi, yer yarılıp da yerin dibine geçmiş gibi, hep birden yok olmuştu. Belki de benim tezek filan aradığım yoktu. Ordan oraya koştukça bulduğum tezekler giderek azalıyordu. Karanlık basmadan çuvalı dolduramayacağımı anladığım için korkudan çalı diplerini çabuk çabuk aramaya başladım.

Gene de yarım çuval doldurmuştum. Bu arada güneş batmış, çukurluklara karanlık çökmeye başlamıştı.

O güne dek kırlarda böylesine geç kalmış değildim. Gecenin kara kanatları ıssız, suskun tepelere inmişti. Korku içinde çuvalımı sırtladım, köye doğru koşmaya başladım. Duyduğum ürküntü o denli büyüktü ki, avazım çıktığı kadar bağırabilir, hüngür hüngür ağlayabilirdim; ama 'öğretmenim beni bu durumda görse ne der' düşüncesi korkumu dışa vurmama engel oluyordu. Öğretmen beni yakından gözlüyordu sanki, arkama bakmaktan bile çekiniyordum.

Eve soluk soluğa, kan ter içinde geldim. Eşikten içeri adımımı yeni atmıştım ki, ocağın başında oturan yengem öfkeyle dikildi karşıma. Katı yürekli kötü bir kadındı yengem.

Üstüme yürüdü, bir şey söylememe fırsat vermeden çuvalı elimden kaptığı gibi yere fırlattı.

"Bu zamana kadar nerelerdeydin? Bütün gün topladığın tezek bu mu?"

Arkadaşlarım her şeyi yetiştirmişlerdi ona. Aynı öfkeyle kulağıma yapıştı, kafama, gözüme rastgele vurmaya başladı.

"Seni kara saçlı miskin seni! Okula gidersin, öyle mi? Eve dönemez olaydın e mi? Leşin kalaydı batasıca okulda! Pis öksüz! Kurt yavrusunun köpek olduğu nerede görülmüş? Elin çocukları eve taşırlar, bizimki de evden dışarı. Gösteririm ben sana okulu! Hele bir yanına sokul, bacaklarını kırarım senin! Bakalım okul lafını bir daha ağzına alacak mısın!"

Ağlamamak için zor tuttum kendimi. Ama sonra ocaktaki ateşe bakmak için eğilince gizli gizli, sessizce ağladım. Ne zaman ağladığımı görse koşup kucağıma oturan tekir kediyi

okşuyordum bir yandan da. Ağlayışımın nedeni yengemin dövmesi değildi. Onun dövmesine hiçbir zaman alışamayacaktım. Asıl beni okula göndermeyeceği için ağlıyordum.

Aradan iki gün geçti geçmedi; bir sabah erkenden köyde köpek havlamaları, yüksek sesle konuşmalar duydum. Sonradan Düyşen'in ev ev dolaşarak okula çocuk topladığı anlaşıldı. O zaman köyümüzde sokak diye bir şey yoktu; ufacık pencereli, iki damlı kerpiç evler köye rastgele serpiştirilmişti. İsteyen istediği yerde ev yapıp otururdu. Düyşen'le arkasına takılmış bir sürü çocuk bir evden çıkıp ötekine giriyorlardı.

Bizim ev köyün en kıyısındaydı. O sırada yengemle ben ağaç dibekte bulgur dövüyorduk. Amcam da pazara götürüp satacağı buğdayı ambarın yanında gizlediği çukurdan çıkarıyordu. Bulguru sırayla, ağır bir tokmakla dövdüğümüz için boş kaldığım bir zamanda öğretmenin bizim eve ne kadar yaklaştığına gizlice baktım. Bize uğramayacak diye ödüm patlıyordu. Yengemin beni okula salmayacağını bile bile, öğretmenin evimize gelmesini, hiç olmazsa oturduğum yeri görmesini istiyordum. Bize uğramadan gitmemesi için dualar okuyordum içimden.

Arkasında, ilerde öğrencileri olacak bir sürü çocukla avluya dalan öğretmen şakacı bir tavırla selam verdi.

"Günaydın efendim. Tanrı yardımcınız olsun. Tanrı yardım etmezse biz ederiz. Bakın, ne kadar kalabalığız!"

Yengem bir şeyler homurdandı, amcam ise başını çukurdan kaldırıp bakmadı bile.

Düyşen hiç bozuntuya vermedi. Avlunun ortasında duran kütüğe oturduktan sonra cebinden kâğıt kalem çıkardı.

"Bugün derslere başlıyoruz. Kızınız kaç yaşında?"

Yengem yanıt vermedi, tokmağı dibeğe öfkeyle indirdi. Öğretmenle konuşmaya hiç niyeti yoktu. İçim içime sığmıyordu. Ne olacaktı şimdi? Düyşen o sırada bana bakarak gülümsedi. Gene bir sıcaklık yayıldı içime.

"Altınay, kaç yaşındasın?"

Ben korkudan sesimi çıkarmadım. Yengem dayanamadı, sinirli sinirli:

"Yaşını öğrenip de ne yapacaksın?" dedi. "Onun okulla filan işi yok! Değil bunun gibi öksüzler, analı babalı çocuklar bile okumuyorlar. Bak, arkana bir yığın çocuk toplamışsın, git de onları okut! Bizim gönderecek çocuğumuz yok."

Düyşen ayağa fırladı.

"Ne söylediğinizi biliyor musunuz? Anasız babasızsa suçu ne bu çocuğun? Yoksa öksüzler okula gitmez diye bir yasa mı var?"

"Senin yasalarınla işim yok benim. Burada benim yasalarım geçer. Akıl vermeye kalkma bana!"

"Her yerde aynı yasalar geçer. Bu kız sizin işinize yaramayacaksa bizim, Sovyet yönetiminin işine yarayacak. Ama karşı koymaya kalkarsanız siz zararlı çıkarsınız."

Yengem meydan okuyan bir tavırla ellerini beline koydu.

"Bakıyorum da, başımıza yönetici kesildin! Bu kız senin sözünle mi hareket edecek, yoksa benim sözümle mi? Onun karnını bir baldırı çıplağın oğlu olan senin gibi bir serseri mi doyuruyor yoksa?"

Beline kadar çıplak haldeki amcam o sırada çukurdan çıkmasa bunun sonunun neye varacağını kimse bilemezdi. Evde

erkek yokmuş gibi karısının her işe burnunu sokmasına çok kızardı. Bu yüzden yengeme az mı dayak atmıştı!

Amcam öfkeden köpürerek araya girdi:

"Bana bak, kadın! Ne zamandan beri evde baş kesildin, sağa sola buyruk vermeye başladın? Kapa çeneni de önündeki işe bak! Sen de, Taştanbek'in oğlu, bu kızı al, ne yaparsan yap! Okutur musun, yoksa pişirir yer misin, bizi ilgilendirmez! Yalnız bas git buradan!"

Yengem sesini kesecek gibi değildi.

"Bu kız sokaklarda sürterken işleri kim yapacak? Ben, değil mi?"

Fakat amcam:

"Kes dedik sana!" diye bağırınca suspus oldu.

İyilik de kötülüğün yanında gelirmiş. İşte okula ilk gidişim böyle oldu.

Ondan sonra Düyşen bizi her sabah okula toplamaya başladı.

Okula gidişimizin birinci günü öğretmen bizi yere serilmiş sapların üstüne oturttu, elimize birer defter, birer kalem, birer de tahta tutuşturdu.

"Yazarken kolaylık olsun diye tahtaları dizlerinizin üstüne koyun."

Sonra duvara çakılmış bir resmi, bir Rus'un resmini gösterdi.

"Bu Lenin'dir!" dedi.

Daha sonra hiçbir yerde rastlamadığım bu resim aklımdan çıkmaz hiç. Ötekilerden ayırdetmek için ona 'Düyşen'in res-

mi' derim. Lenin bu resimde bol bir üniformayla görünüyordu; yüzü zayıflamış, sakalları uzamıştı. Bir kolu sargılar içindeydi, ensesine kaymış kepinin altında insana dikkatle bakan gözleri vardı. Yumuşak, yüreğimizi ısıtan bakışları; 'Çocuklar, bilseniz sizleri ne aydınlık günler bekliyor!' der gibiydi. O sessiz ders saatlerinde onun gerçekten beni düşündüğünü kurardım.

Görünüşe bakılırsa, bayağı bir kâğıda basılan bu resmi Düyşen çoktandır yanında taşıyordu. Resmin kenarları yıpranmış, katlandığı yerlerden eskimişti. Fakat okulun dört duvarı arasında bundan başka da süs yoktu.

Düyşen, "Çocuklar size okumayı, yazmayı öğreteceğim," dedi. "Bir de harflerin, rakamların yazılışını. Bütün bildiklerimi öğreteceğim size."

Gerçekten de büyük bir sabır göstererek bildiklerinin hepsini öğretmeye başladı. Her öğrencinin üstünde duruyor, kalemin nasıl tutulacağına varıncaya dek gösteriyor, anlamını bilmediğimiz sözleri açıklıyordu.

Şimdi düşündükçe şaşıyorum: Elinde bir tek ders kitabı, doğru dürüst alfabe bile bulunmayan; kendisi heceleye heceleye zor okuyan bir insan bu denli büyük bir işe nasıl girişirdi? Yedi göbekten ataları bilgisiz insanlara bir şey öğretmek öyle kolay bir iş olmasa gerek. Üstelik Düyşen'in ders programından, öğretim yöntemlerinden haberi bile yoktu. Daha doğrusu böyle şeylerin olabileceğini aklından geçirmiyordu.

Düyşen bildiği gibi, ona uygun geldiği biçimde, o andaki sezgisiyle ders veriyordu. Ama onun bu yürekten gelen coşkusunun boşa gitmediğini şu anda rahatça söyleyebilirim.

Kendisi farkına varmadan büyük bir iş başarmıştı Düyşen. Evet, bu bir başarıydı. Çünkü o güne değin köyden dışarı çıkmamış biz Kırgız çocukları, okulda –duvarlarındaki çatlaklardan karlı tepelerin göründüğü bu çamur sıvalı dama okul denirse eğer– görmediğimiz, duymadığımız, yepyeni bir dünyayla karşılaşmıştık.

Lenin'in yaşadığı Moskova kentinin Evliya Ata'dan, hatta Taşkent'ten kat kat büyük olduğunu; yeryüzünde Talas Ovası'ndan geniş denizler bulunduğunu ve içinde dağ gibi gemiler yüzdüğünü o zaman öğrendik. Çarşıdan aldığımız gazın yer altından çıkarıldığını o güne değin bilmiyorduk. İleride daha iyi yaşayacağımıza; geniş pencereli, büyük, beyaz bir yapıda açılacak okulda, sıralarda oturarak okuyacağımıza inanmaya başladık.

Alfabeyi az buçuk sökmeye başlayınca 'ana', 'baba' yazmadan önce 'Lenin' yazmayı öğrendik. 'Ağa', 'ırgat', 'Sovyetler' kelimeleri bizim siyasal kavramlarımızın tümüydü. Düyşen bize ertesi yıl 'devrim'[1] sözcüğünün yazılışını öğreteceğine söz verdi.

Düyşen'i dinlerken hayalimizde onunla birlikte cepheye gidiyor, beyaz ordularla kıyasıya çarpışıyorduk. Lenin'i öyle coşkulu bir anlatışı vardı ki, sanki onu gözleriyle görmüş sanırdınız. Şimdi anlıyorum da, bu büyük insan hakkında anlattıkları halk arasında dolaşan efsanelerden başka bir şey değildi. Ama bizim için bunlar doğruluğundan kuşku duymayacağımız sözlerdi.

Bir gün herhangi bir art niyetimiz olmadan sorduk:

[1] Sözcüğün Rusçası yazıyı yeni öğrenenler için zordur.—*çn*

"Öğretmenim, Lenin'le karşılaşıp elini sıktınız mı hiç?"

Düyşen üzüntüyle başını salladı.

"Hayır çocuklar, onunla hiç karşılaşmadım."

Ondan sonra utandı, hızlı hızlı içini çekti.

Düyşen ay sonları kendi işleri için bucak merkezine gider, yolculuğu yaya yaptığından ancak iki-üç gün sonra dönerdi. Ama biz bu kısa ayrılık süresince onu çok özlerdik. Bir ağabeyim olsa belki onu, Düyşen'in dönüşünü beklediğim gibi sabırsızlıkla beklemezdim. Yengem görmesin diye gizli gizli avlunun dışına çıkar, ovadan kıvrıla kıvrıla gelen yolda Düyşen'in sırtında torbayla dönmesini gözlerdim. İçimi ısıtan gülümsemesini bir an önce görmek, bilgi saçan sesini bir an önce duymak için can atardım.

Düyşen'in öğrencileri arasında en büyüğü bendim. Belki de bu yüzden anlattıklarını en çabuk ben öğreniyordum. Ama bunun başka nedenleri de vardı. Öğretmenin söylediği her söz, yazdığı her harf kutsal şeylermiş gibi hemen zihnimde yer ederdi. Düyşen'in anlattıklarını öğrenmek, en büyük amacım olmuştu. Onun verdiği defteri yanımdan hiç ayırmadığımdan, nereye gidersem gideyim, harfleri parmağımın ucuyla toprağa, kömürle duvarlara, sopayla karların üstüne, tozlu yollara yazardım. Benim için yeryüzünde Düyşen'den daha akıllı, daha bilgili insan yoktu.

Kış yaklaşıyordu.

İlk kar yağana değin okula dereyi geçerek gidip geldik. Köyle okul arasında dibi taşlı bir geçit vardı. Ama sonra buradan geçmek güçleşmeye başladı, buz gibi sular ayağını dondu-

ruyordu insanın. Hele küçükler üşümekten ağlayacak duruma gelirlerdi. Bunun üzerine Düyşen çocukları kendisi geçirmeye başladı. Birini sırtına bindiriyor, birini de kucağına alıyor: böylece bütün öğrencilerini karşı yakaya taşıyordu.

Şimdi bunları gözümün önüne getiriyordum da, gerçekten böyle şeyler oldu mu diye inanasım gelmiyor. Fakat o zaman gerek bilgisizliklerinden, gerekse görgüsüzlüklerinden birçokları Düyşen'le alay ederlerdi. Özellikle de kışlağa çekilip yalnız değirmen için köye inen zenginler. Başlarında tilki kürkünden kırmızı kalpakları, sırtlarında koyun kürkünden paltoları, altlarında semiz, ürkek atlarıyla yanımızdan geçerlerken pis pis bakarlardı Düyşen'e; hatta birisi kendini tutamaz, gülerdi yanındakini dürterek:

"Şuna bak! Sırtındaki yetmemiş gibi birini de kucağına almış," derdi.

Arkadaşı atını bir iki kere kamçıladıktan sonra:

"Tüh, aptallığıma doymayayım!" diye karşılık verirdi. "Şu herif dururken ikinci karı diye gittik de başkasını aldık!"

Üstümüze çamur, su sıçrata sıçrata yanımızdan geçer giderlerdi.

İçimden bu kaba, düşüncesiz insanlara karşı öyle bir hınç kabarırdı ki, atlarının dizginlerinden yakalayıp, 'Öğretmenimize böyle şeyler söyleyemezsiniz! Ahmak, kötü insanlarsınız sizler!' diye haykırmak isterdim.

Ama benim gibi sessiz bir kızın bağırmasını kim dinlerdi ki! Acı gözyaşlarımı içime akıtmaktan başka çare kalmazdı. Düyşen, yapılan aşağılamaları duymamış gibi yapar; duyduğu-

muz üzüntüyü unutturmak için hoşumuza gidecek bir iki şey söyleyerek bizi güldürürdü.

Düyşen çok uğraştığı halde derenin üzerine bir köprü yapacak keresteyi bulamamıştı. Bir gün okuldan dönüşte çocukları karşı kıyıya geçirdikten sonra dere kenarında ikimiz kaldık. Taşlardan ve çimlerden üzerine basılarak geçilen sekiler yapacaktı.

Hakçasını söylemek gerekirse köy halkının çocuklar için bir köprü kurması işten bile değildi. Derenin üzerine iki üç tomruk atıp üstünü de düzleştirdiler miydi, olurdu bize güzel bir köprü. Ama insanların cahilliği yok mu ya, işte bütün suç bundaydı! Eğitime değer vermedikleri gibi Düyşen'in çocuklarla uğraşmasını da işi gücü olmayan bir adamın tuhaflığı sayıyorlardı. Çocukları okumuş, okumamış; aldırdıkları yoktu. Dereyi atlarının üstünde geçtiklerine göre ne yapacaklardı köprüyü. Ama biraz düşünecek olsalar, en az onlar kadar akıllı bir gencin bin bir güçlüğe göğüs gererek, her türlü aşağılamaya katlanarak, insan üstü bir dirençle çocuklarını okutmaya çalışmasının nedenini anlarlardı.

Akar dereye taşları dizdiğimiz gün yerler karla örtülüydü. Su o kadar soğuktu ki, ayaklar zor dayanıyordu. Düyşen'in bu soğukta çıplak ayaklarıyla ara vermeden çalışmasını aklım almıyordu. Suyun dibi kor parçalarıyla döşeliymiş gibi güçlüklü yürüyordum. Derenin ortasında bir ara baldırlarımın sızladığını hissettim, adım atamadan orada kalakaldım. Ne bağırabiliyor, ne de eğilebiliyordum. Ben tam suya yuvarlanmak üzereyken Düyşen elindeki taşları attı, koşup beni kollarına alarak kıyıya çıkardı, kaputunun üstüne oturttu. Soğuktan uyuşmuş, mosmor

olmuş ayaklarımı oğuşturuyor; üşüyen ellerimi avuçlarının içinde sıkarken bir yandan da hohlayarak ısıtmaya çalışıyordu.

"Sen burada otur, Altınay. Ben tek başıma yaparım bu işi."

Geçit tamamlanınca Düyşen çizmelerini giydi, bana gülümseyerek baktı. Ben o sırada soğuktan büzüşmüş oturuyordum.

"Ee, yardımcım, biraz ısındın mı bari? Kaputu iyice al sırtına. Ha şöyle!"

Bir an sustu.

"Altınay, o gün okula tezekleri sen mi döktün?"

"Evet, ben döktüm."

Dudaklarının ucuyla belli belirsiz gülümsedi. Bununla; 'Nasıl da biliyorum,' der gibiydi.

Yanaklarımın birden cayır cayır yandığını hissettim. Demek, öğretmen bu önemsiz olayı unutmamıştı. O denli sevindim ki, anlatamam. Sevindiğimi anlayan Düyşen yüzüme tatlı bir ifadeyle baktı.

"Benim çağıl çağıl akan derem! Sen öyle akıllı bir kızsın ki! Ah, seni kente bir yollayabilsem! Nasıl büyük bir insan olacağını ben biliyorum."

Bunları söyledikten sonra dereye doğru hızlı hızlı yürüdü.

Onun orada, taşların arasından güldür güldür akan derenin kıyısında ellerini ensesine bağlayarak duruşu, dağların üstünden rüzgârın kovaladığı beyaz bulutlara dikkatle bakışı şimdi bile gözlerimin önündedir.

O sırada neler düşünmüş olabilirdi? Beni büyük kente okumaya göndereceği günü mü düşünüyordu acaba? Arkada, Düyşen'in kaputuna sarılmış otururken ben de şunları kuruyordum:

'Öğretmen benim ağabeyim olsa, onun boynuna atılıp sımsıkı kucaklardım, kulaklarına dünyanın en güzel sözlerini fısıldardım. Tanrım, ne olur, onu ağabeyim yap benim!'

Bize karşı gösterdiği insanlıktan, yaptığı iyiliklerden, her zaman geleceğimizi düşünmesinden dolayı öğretmenimizi hepimiz seviyorduk. Gerçi bizler daha çocuktuk ama onun değerini çok iyi anlamıştık. Her gün uzun bir yol teptikten sonra rüzgâra karşı güçlükle soluk alarak o dik tepeye tırmanmaya, karlara saplanmaya kim zorluyordu bizi? Hiç kimse! Oraya hepimiz isteyerek gidiyorduk. Kendimiz istemesek o buz gibi ahır bozmasında bizi kimse oturtamaz; soluğumuzdan yüzümüz, ellerimiz, giysilerimiz kırağı tutarken bize kimse ders dinletemezdi. Üşüyenler sobanın başında sırayla ısınırken biraz ısınanlar yerlerinde bir şeyler öğrenmeye çalışıyorlardı.

İyice anımsıyorum, ocak ayının böyle soğuk günlerinden biriydi. Düyşen her zamanki gibi bizi evlerimizden topladı, sonra okula doğru yola çıktık. Fakat o gün nedense yüzü asık duruyor, bizimle hiç konuşmuyordu. Kartal kanatları gibi çatılmış kaşlarına bakınca siyah demirden dökülmüş bir heykel sanırdınız onu. Öğretmenimizi o güne değin hiç böyle görmemiştik. Kötü bir şey olduğunu hissettiğimizden hepimiz sesimizi kestik.

Yolda karşımıza kar yığınları çıkarsa Düyşen en başta yürüyerek bize yol açardı. Onun arkasından ben, benim de arkamdan öteki çocuklar gelirlerdi. O gün de öyle, tepenin yamaçlarında geceleyin çok kar biriktiği için Düyşen gene öne geçti. Kimi zaman bir insanın sırtından da baksanız onun ne durumda olduğunu, içinden neler geçtiğini hemen anlarsınız. Öğretmenimizin büyük bir üzüntüye gömüldüğü her

halinden belliydi. Başını önüne eğmiş, ayaklarını güçlükle sürüyerek yürüyordu. Karşımdaki siyah beyaz karışımı o korkunç sahne şimdi bile gözlerimin önünden gitmez. Tek sıra olmuş, tepeye öyle çıkıyorduk. Siyah kaputunun içindeki Düyşen'in kamburlaşmış sırtı hemen önümdeydi. Onun üstünde, rüzgârın durmadan üzerinden kar savurduğu, deve hörgücü gibi beyaz yığınlar, dik yamaç boyunca sıralanmıştı. En üstte ise boz bulanık gökyüzünde asılmış gibi duran, tek bir siyah bulut vardı.

Okula varınca Düyşen her zamanki gibi sobayı yakmaya kalkmadı. Yalnız bize:

"Ayakta durun!" dedi.

Hepimiz ayakta bekledik.

"Şapkalarınızı çıkarın!"

Başımızda ne varsa aldık, o da kasketini çıkardı. Neden bunları yaptığımıza bir anlam veremiyorduk. Öğretmen soğuktan kısılmış sesiyle, konuşması ikide bir kesilerek:

"Lenin öldü," dedi. "Şu anda dünyadaki bütün insanlar ayakta duruyorlar. Siz de olduğunuz yerde, kıpırdamadan durun. Gözleriniz bu resimden ayrılmasın. Bugün hiçbirinizin unutmayacağı bir gündür."

Üstümüzden çığ geçmiş gibi sessizdi okul. Rüzgârın duvarlardaki çatlaklardan uğuldayışını, kar taneciklerinin çatıdaki sapların üstüne hışırtıyla yağışını rahatça duyuyorduk.

Gürültüyle kaynaşan kentlerin sessizleştiği, çalışmasıyla yeri göğü sarsan fabrikaların durduğu, homurdanarak yol alan trenlerin raylar üstünde taş kesildiği, bütün dünyanın yasa büründüğü o acıklı saatte, toplumun parçasının parçası olan biz-

ler, kimsenin bilmediği, 'okulumuz' dediğimiz o soğuk tavlada saygıyla duruyor; öğretmenimizle birlikte soluklarımızı kesip Lenin'le vedalaşıyorduk. Sanki o bize en yakın insandı, sanki onun ölümüne en çok biz üzülüyorduk. Bol üniforması içinde, kolu sargıda, duvardaki resimden bize bakarken 'Çocuklar, bilseniz, ne aydınlık günler bekliyor sizi!' der gibiydi. Sessizlik içinde beklerken onun geleceğimizi düşündüğüne yürekten inanıyordum.

Öğretmen gözlerini yeniyle sildikten sonra:

"Bugün bucağa, partiye kaydolmaya gidiyorum," dedi. "İki üç gün sonra dönerim."

O üç gün, geçirdiğim kış günlerinin en zorlusuymuş gibi gelir bana. Doğa güçleri dünyamızdan ayrılan büyük insanın yerini doldurmak istercesine elinden geleni yapıyordu: Yarlarda bora fırtınaya karışıyor, tipi yüzümüzü dövüyor, ayaz etrafı çatır çatır kavuruyordu. Büyük yasa katılan doğa, duyduğu acıya katlanamadığı için ne yapacağını bilemiyor, kendini yerden yere vuruyor sanırdı insan.

Köyümüz dağların koltuğuna çekilmiş, sessizleşmişti. Alçaktan uçan bulutların üstünde yükselen tepeler belli belirsiz görünüyordu. Herkes evine kapanmıştı, bacalardan tüten ince dumanlar rüzgâr vurdukça sağa sola kaçışıyordu. Arkadan bir de kurtlar çıktı ortaya. Azgınlaşan canavarlar gündüzleyin yollara dökülüyorlar; geceleri ise köye kadar sokularak ortalık aydınlanana dek uluyorlar, aç aç haykırıyorlardı.

Öğretmenimiz için büyük bir üzüntü duyuyordum. Sırtında yalnız kaputuyla bu soğukta ne yapıyordu acaba? Hele okula döneceği gün, başına gelecekleri sezmişim gibi, iyice tedirgin-

leşmiştim. Her fırsatta dışarı koşuyor, karla örtülü ıssız ovaya bakıyordum; fakat ne gelen vardı, ne giden...

'Neredesin öğretmenim? Ne olur, yollarda kalma, hemencecik dön köye. İşitiyor musun, öğretmenim, gelmeni dört gözle bekliyoruz.' Ama yollarda kimsecikler yoktu.

Karla kaplı bozkır sessiz çığlığıma yanıt vermediği için gözlerimden yaşlar boşanıyordu.

Benim bu gidiş gelişlerim yengemin canına tak etmişti.

"Bir içeriye, bir dışarıya ne koşup duruyorsun? Kapıları açа kapaya çocukları dondurdun. Otur da yününü eğir bakayım! Bir daha dışarı çıkarsan karışmam ha!.."

Ondan sonra bir daha dışarı çıkamadım.

Akşam karanlığı çökmüştü, ama ben öğretmenin dönüp dönmediğini bilmiyordum. Bu yüzden tedirginliğim iyice artı. Fakat Düyşen'in çoktan köye döndüğünü düşünerek arada bir avutuyordum kendimi. Çünkü daha önceki gidişlerinde hep söylediği günde dönmüştü. Bu rahatlamanın hemen arkasından yolda hastalandığını, çabuk yürüyemediği için geceye kalacağını, tipiye yakalanarak yolunu şaşıracağını kurmaya başlıyordum. Üzüntümden elim ayağım dolaşıyor, eğirdiğim ip ikide bir kopuyordu. Yengem deliye dönmüştü.

"A kız, ne oluyor bugün sana? Elin mi kırıldı? Şu ipi doğru dürüst tutsan a!"

Elimde değildi ki! Yengem birkaç kez daha ters ters baktıktan sonra iyice kudurdu.

"Hay senin canın çıksın, e mi? Defol git de gözüm görmesin seni! Saykal Nine'ne çuvalını götür."

Sevinçten yerimden nasıl fırladığımı bilmiyorum. Yengemin gitmemi istediği Saykal Nine'nin evi Düyşen'in kaldığı yerdi. Saykal Nine'yle kocası Kartanbay, anne tarafından uzaktan akrabam olurlardı. Eskiden onlara sık sık giderdim, kimi geceler evlerinde kaldığım bile olurdu. Yengem ya bunu anımsamıştı, ya da Tanrı söyletmişti ona.

Çuvalı elime tutuşturarak:

"Bugün canımdan bezdirdin beni," dedi. "Çuvalı götürdükten sonra da orada kalmaya çalış. Seni gördükçe bütün cinlerim başıma üşüşüyor."

Ben hemen kendimi dışarı attım. Fakat o ne fırtınaydı öyle! Kudurmuş canavar gibi bir oradan vuruyor, bir buradan; bir an durakladıktan sonra olanca hızıyla çullanıyordu. Soğuktan cayır cayır yanan yüzüme iğne gibi batan kar tanecikleri çarpıyordu. Ben çuvalı koltuğumun altına kıstırdığım gibi yolda yeni açılmış at izlerine basa basa köyün öbür ucuna doğru koştum. O anda kafamda tek düşünce vardı: 'Öğretmenim dönmüş müydü?'

Eve vardım, gelmemişti öğretmen. Güçlükle soluk alarak, ne yapacağımı bilemeden eşikte dikildiğimi gören Saykal Nine çok korkmuştu.

"Ne oldu kızım? Yoksa kötü bir haber mi var?"

"Yok nine. Çuvalınızı getirdim de. Bu gece sizde kalabilir miyim?"

"Kal ya, iki gözüm. Yaramaz kız, ödümü patlattın. Güzden beri ne diye görünmedin hiç? Hadi, içeri geç de ısın."

Pencerenin dibinde keçe çizmelerini onaran Kartanbay Dede:

"Tencereye et koy da küçük hanımı ağırla bakalım," dedi. "Nerdeyse Düyşen de gelir. Şimdiye çoktan evde olması gerekirdi ya, karanlığa kalmaz yetişir; bizim koca beygirin eve dönüşü hızlıdır."

Biz farkına varmadan karanlık bastırmıştı bile. Her an tetikte beklediğim için dışardan bir köpek havlaması, bir insan sesi işittiğim zaman yüreğim hop ediyordu. Fakat bütün bu beklemelerim boşa çıktı. Saykal Nine iyi ki durmadan konuşuyordu, zamanın nasıl geçtiğini anlamadık.

Düyşen'i böyle her an beklemekten Kartanbay Dede bile yoruldu. Vakit gece yarısını bulmuştu.

"Hadi, nine, yatakları ser de yatalım," dedi. "Vakit geçti, gelmez artık. Devlet işi hiç belli olmaz, adamı oyaladılar, anlaşılan. Yoksa şimdiye kalmazdı."

Böyle diyerek yatmaya hazırlandı.

Benim yatağımı sobanın yanına, köşeye sermişlerdi. Fakat gözüme uyku girmiyordu ki... Zaten dede durmadan öksürüyor, yatağında bir o yana, bir bu yana dönerken kendi kendine dualar mırıldanıyordu.

Bir ara: "Zavallı at ne durumda, kimbilir? Kimse kimseye bir tutam otu bedavaya vermez, yulaf dersen parayla arasan bulamazsın," dediğini işittim.

Az sonra Kartanbay Dede uyudu, ama bu sefer de boradan rahat yoktu. Boranın hoyrat eli çatının altını üstüne getirmeye çalışıyor, saçakları kurcalıyor, pencere camlarını sarsıyordu. Evin duvarlarına rüzgârla sürüklünen karların hışırtıyla çarpışı duyuluyordu dışardan.

Dedenin söyledikleri beni yatıştırmaya yetmemişti. İçimde hep öğretmenim gelecekmiş gibi bir duygu vardı; onu ıssız yollarda, karlar arasında yürürken düşünüyordum. Ne kadar uyuduğumu bilmiyorum, yalnız bir ara başımı yastıktan kaldırarak dinledim. Dışarıdan derin derin uluma sesleri geliyordu. Kurt ulumasıydı bunlar. Hem de bir değil, birçok ses birden. Ulumalar dört bir yandan gittikçe yaklaşıyorlardı. Tek tek ulumalar bazen birleşerek uzun bir uğultu halini alıyor, rüzgârın esişine göre alçalıp yükseliyorlardı. Bir ara ta yakından, köyün hemen kıyısından duyuldu sesler.

"Kurtlar uludukça fırtına artarmış," diye söylendi nine.

Yatağında doğrulan dede bir süre kulak kabarttıktan sonra ayağa fırladı.

"Yok be kadın, senin dediğin gibi değil bu. Birini kovalıyorlar. At mı, insan mı, bilmem ama gittikçe çevresini sarıyorlar. Dinle, bak. Tanrı esirgeye, Düyşen'in başına bir şey gelmesin! Her şey olur, aklı azıcık kısadır çünkü."

Yaşlı adam karanlıkta gocuğunu bulmak için sağı solu karıştırmaya başladı.

"Işığı yakıver, be kadın! Hadi, elini çabuk tut biraz!"

Korkudan titreyerek yataklarımızdan kalktık. Saykal Nine lambayı bulup yakana kadar dışardaki azgın ulumalar bıçakla kesilmiş gibi duruverdi.

Dede:

"Tüh, yetiştiler kahrolasıcalar!" diye haykırdı.

Bastonunu alıp dışarı çıkmak üzereydi ki, köpeklerin havladığını duyduk. O sırada birisi karları gıcırdata gıcırdata

pencerenin altından geçti, kapıyı hızlı hızlı vurmaya başladı.

Dondurucu bir sis doldu içeriye. Sis dağılınca kapının önünde Düyşen'i gördük. Bet beniz kalmamıştı öğretmenimde. güçlükle soluk alıyordu. Sallana sallana içeri girdikten sonra duvara yaslandı:

"Tüfeği verin! Tüfeği," diye inledi.

Ne söylediği pek anlaşılmıyordu. Benim gözlerim kararmıştı, yalnız iki ihtiyarın konuşmalarını duyuyordum:

"Kara koyun kurban olsun sana! Ak koyun kurban olsun sana! Muhammet seni bize bağışlasın! Sağlıkla döndün ya, o bize yeter."

"Çabuk tüfeği verin!" diye üsteledi Düyşen.

"Tüfek yok. Niçin istiyorsun, nereye gideceksin?"

Düyşen'i ikisi birden tutmuşlardı.

"Bir sopa verin öyleyse."

Fakat ihtiyarlar durmadan yalvarıyorlardı:

"Bir yere gidemezsin. Bırakmayız seni. Ölümüzü çiğner de öyle geçersin."

Bedenimde bir gevşeklik duydum, yatağa serilivermişim.

Düyşen derin derin göğüs geçirdikten sonra elindeki kamçıyı yere çaldı.

"Ta köyün yakınına kadar geldik de ondan sonra yakaladılar. Daha yolda hastalanmıştı hayvan, sonra arkamıza kurtlar düştü. Köyün ucunda yetiştiler bize. At yıkılır yıkılmaz üstüne çullandılar."

"Aman canım, boş ver ata. Sen sağ salim kurtuldun ya, ona bak. Atı parçalamasalar sana saldırırlardı. Şükürler olsun, bu ka-

darla bitmiş. Kaputunu çıkar da otur sobanın yanına. Ver, çizmelerini çekeyim. Kadın, sen de yiyecek bir şeyler ısıt Düyşen'e."

Öğretmen sobanın başına oturunca dede rahat bir soluk aldı.

"Ne yapalım, akacak kan damarda durmazmış. Niye bu kadar geç kaldın?"

"Bucak parti merkezindeki toplantı uzun sürdü. Partiye üye yazıldım."

"İyi etmişsin. Böyle apar topar çıkacak ne vardı? Yolculuğu yarın sabaha bıraksan daha iyi olmaz mıydı?"

"Çocuklara bugün döneceğim diye söz verdim de. Yarın okul var."

Kartanbay Dede öfkeyle başını salladı.

"Hay benim akılsız oğlum! Duydun mu, nine, bizimkisi şu sümüklülere söz verdim diye gece yarısı yola düşmüş! Ya bir şey olsaydı sana? Aklın erdiği için mi yaptın bunu?"

"Bu benim görevim, Kartanbay Dede. Siz onu bırakın da asıl konuya gelelim. Her zaman bucağa yaya gider gelirdim. Bu sefer şeytan dürttü, atınızı aldım; ondan sonra da kurtlara yem yaptım."

"Bırak bunları şimdi. Atın gözü çıksın, lağar bir beygirdi zaten. Senin için onu kurban ettim sayarım. Sanki eskiden beri bir atımız mı vardı? Her halde aç kalacak değiliz. Sovyet yönetimi var oldukça bir at daha edinirim..."

Saykal Nine gözyaşlarından çatallaşan sesiyle:

"Doğru ya, doğru söylüyor," dedi. "İleride gene atımız olur. Hadi, yavrum, çorba sıcakken içiver."

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Sonra sobadaki tezek korlarını eşeleyen Kartanbay Dede'nin ağır ağır konuştuğu duyuldu:

"Düyşen oğlum, akılsız bir insana benzemiyorsun. Hatta çoklarından daha da akıllısın. Ama bir türlü anlamıyorum; ne diye okulla, yaramaz çocuklarla kendini bu kadar yoruyorsun? Başka iş mi bulamadın? Birinin yanında çoban dursan karnın daha iyi doyar."

"Benim iyiliğimi istediğinizi biliyorum, Kartanbay Dede. Ama yarın bu yaramaz çocuklar da sizin gibi 'Okul bizim nemize?' derlerse Sovyet yönetiminin sonu tez gelir. Bu yönetimden siz de memnunsunuz, kalmasını istiyorsunuz. Ben de öyle düşündüğüm için okul bana yük gelmiyor. Şu çocukları daha iyi eğitebilsem başka bir şey istemem. Lenin ne demişti bu konuda?.."

"Lenin dedin de aklıma geldi. Sen kendini fazla üzüyorsun, be oğlum. Gözyaşı dökmekle giden geri gelmez. Söyle, onu diriltecek bir güç var mı yeryüzünde? Yalnız sen değil, herkes üzülüyor, herkes yas tutuyor. İşte bana sor, yüreğim kan ağlıyor. Sen bu işe ne dersin bilmem ama, dinlerimiz ayrı olduğu halde Lenin için günde beş vakit dua ediyorum. Şöyle bir düşünüyorum da, bütün ağlamalarımız, yakınmalarımız boşuna. Lenin halka mâl olmuştur, babadan oğula anılacaktır."

"Sağolun, Kartanbay Dede, sağolun. Doğru söylüyorsunuz. Lenin aramızdan gitti ama biz her şeyi onun ölçüleriyle değerlendireceğiz."

Onları dinlerken ben yavaş yavaş kendime gelmiştim. İlkin düşteyim sandım. Düyşen'in sağ salim döndüğüne bir türlü inanmak istemiyordum. Fakat sonra bahar selleri gibi coşkun

bir sevinç sardı benliğimi; kendimi tutamadım, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladım. Benim o anda duyduğum sevinci bir başkasının duyacağını sanmıyorum. Ne kerpiç evi düşündüğüm vardı, ne dışarıdaki borayı, ne de köyün kenarında Kartanbay Dede'nin biricik atını parçalayan kurt sürüsünü... Yüreğimle, aklımla, bütün benliğimle sonsuz bir mutluluk içindeydim. Yorganı başıma çekmiş, beni kimse duymasın diye sessiz sessiz ağlamaya çalışıyordum. Fakat Düyşen gene de farkına vardı.

"Sobanın arkasında kim ağlıyor böyle?"

Saykal Nine:

"Altınay" dedi. "Çok korktu zavallı."

Düyşen yerinden fırlayarak yanıma geldi, omuzumu sarsmaya başladı.

"Nen var, Altınay? Niçin ağlıyorsun?"

Yüzümü duvara döndüm, eskisinden daha çok ağlamaya başladım.

"Niye ağlıyorsun, yavrum, neden bu kadar korktun? Ağlamak sana yakışır mı hiç? Öğrencilerimin en büyüğüsün sen. Hadi, yüzüme bak bakayım..."

Sımsıkı sarıldım Düyşen'e. Gözyaşlarımdan ıslanmış yüzümü omuzuna koydum. Hıçkırıklarımı tutamadığım için sarsıla sarsıla ağlıyordum. Benliğimi saran çılgın sevince karşı koymak elimde değildi.

Kartanbay Dede keçenin üstünden kalkıp yanıma sokuldu, kaygıyla:

"Yüreği oynadı yavrucağızın. Kocakarı, gel de şu kıza biraz oku, üfle bakalım."

Hepsini bir telaş almıştı. Saykal Nine dualar mırıldanarak yüzüme soğuk su, sıcak su serpti. Bu arada kendisi de ağlıyordu.

Ah, yüreğimin oynayışının nedenini bilseler, onlara duyduğum derecesiz mutluluğu anlatabilseydim!

Sakinleşip uyuyana kadar Düyşen başucumdan ayrılmadı. Alevler içinde yanan alnıma serin ellerini koyarak beni yatıştırmaya çalışıyordu.

Karakış dağların öbür yanına çekiliyordu artık. Baharın yeşillikleri sağda solda görülmeye başlamıştı. Karların kalktığı, otların bürüdüğü düzlüklerden dağlara doğru ılık rüzgârlar esiyor, rüzgârla birlikte taze toprak ve buram buram süt kokusu dolduruyordu havayı. Dağlardaki karlar, buzlar eridikçe derelerden şırıldayarak akan sular aşağılarda birleşiyor; önlerinde ne varsa sürükleyip götüren azgın seller oluşturuyordu.

Belki de bu, genç kızlığımın ilk baharıydı, çünkü önceki baharların en güzeli buymuş gibi göründü bana. Okulumuzun bulunduğu tepeden bakınca göz alabildiğine uzanan, yeşil bir dünya açılıyordu önümüzde. Sanki bahar çılgınlığına kapılan toprak, kendini dağlardan aşağı salarak, ufuklarını hafif sislerin kapladığı, güneş ışıklarının aydınlattığı uçsuz bucaksız düzlüğe doğru bütün hızıyla akıp gitmişti. Çok çok uzaklarda küçük küçük mavi göller parlıyor, atlar kişniyor, kanatlarında beyaz bulutlar taşıyan turnalar uçuşuyordu. Bu turnalar nerden gelip nereye gider, niçin böyle dertli dertli öterlerdi?

Baharın gelişiyle birlikte biz de neşelenmiştik. Çeşit çeşit oyunlar buluyor, şen kahkahalar atıyor, okuldan eve gelene dek

çığlık çığlığa koşturuyorduk. Yengem buna bayağı içerlemeye başlamıştı. Her fırsatta beni haşlıyordu:

"Oynamaya doymadın, salak! Koca kız oldun, gene de aklın fikrin oyunda. Öyle ya, başka derdin yok. Elin senin yaştaki kızları ev bark edinirken sen okulu kendine eğlence yaptın. Dur, gösteririm ben sana, dizginlerini toplama zamanı geldi artık!"

Doğrusunu söylemek gerekirse yengemin azarlarına fazla alındığım yoktu, çünkü her zaman işittiğim şeylerdi bunlar. Koca kız olduğum meselesine gelince, bunda çok yanılıyordu. O bahar yeni yeni boy atmaya başlamıştım.

Oysa Düyşen:

"Hey, kızıl saçlı yaramaz! Nedir bu saçın başın birbirine girmiş?" diye takılırdı bazen.

Ona hiç gücenmezdim. Evet, saçım karmakarışıktı ama kızıl değildi. Büyüyünce ne kadar güzel bir kız olduğumu göreceklerdi. Yengem bakalım ne diyecekti o zaman? Öğretmenim gözlerimin yıldız gibi parladığını, aydınlık bir yüzüm olduğunu söylerdi.

Bir gün eşikten içeri adımımı yeni atmıştım ki, yengemin yadırgadığım kahkahaları çarptı kulağıma. "Aman, yeğenim, sen de o kadar eli sıkı olma bakalım! Korkma, paracıkların tükenmez! Bıldırcını eve alınca beni hayırla anarsın," diyerek gülüyordu. Ötekiler onu doğruladılar; gülüşmeler, kahkahalar birbirine karıştı. Fakat ben içeri girer girmez herkes suspus oldu. Kilimin üstüne konulmuş sofranın başında kırmızı yüzlü, kütük gibi iri bir adam oturuyordu. Adam beni görünce, terli

alnına kaymış, tilki kürklü kalpağının altından bana yan yan baktı, sonra öksürerek gözlerini önüne indirdi.

Yengem gülerek:

"Oo, döndün mü, kızım? Gel içeri, gel!" diye karşıladı beni.

Amcam kilimin bir ucunda tanımadığım başka bir adamla birlikte oturuyordu. Önlerinde içki bardakları, yiyecekler; bir yandan içiyorlar, bir yandan da kâğıt oynuyorlardı. Belli, ikisi de sarhoş olmuştu; çünkü kâğıtları yere vurdukça başları garip bir biçimde sallanıyordu.

Tekir kedimiz bir ara sofraya sokulacak oldu, fakat kırmızı yüzlü adam elinin tersiyle öyle bir vurdu ki, hayvancağız miyavlayarak köşeye zor attı kendini. Canı çok yanmıştı zavallının. Ben oradan uzaklaşmak istiyor, fakat bunu nasıl yapacağımı bilmiyordum. Derken, yengem yetişti yardıma:

"Hadi kızım tencerede yemek var, soğumadan git de ye."

Çıktım dışarıya. Yengemin tavırları hiç hoşuma gitmiyordu. İçimde bir tedirginlikle birlikte tetikte beklemeye başladım.

Bir iki saat sonra konuklar atlarına binerek ayrıldılar evden. Yengem hemen eski azarlarına, küfürlerine döndü. 'Sarhoşluk kafasına vurduğu için bana güler yüz göstermiş,' diyerek kuşkulardan kurtuldum.

Aradan çok geçmemişti ki Saykal Nine geldi. O sırada avludaydım ama bütün konuşulanları işitiyordum.

Saykal Nine:

"Aklını mı kaçırdın sen? Mahvedeceksin kızı!" diyordu.

Birbirini bastırmaya çalışarak yengemle Saykal Nine karşılıklı tartışmaya başladılar. Sonunda ninem büyük bir öfkeyle

evden çıktı gitti, fakat giderken kızgın, acılı bir ifadeyle baktı bana. Aklım başımdan gitti. Ben ona ne yapmıştım da bana öyle ters ters bakmıştı.

Ertesi gün okulda Düyşen'in üzüntülü durumunu farketmekte gecikmedim. Oysa öğretmen sakin görünmeye çalışıyordu. İkinci farkettiğim şey de dersler boyunca hep benden yana bakmasıydı. Dersler bitip de bütün çocuklar okuldan çıkmaya başlayınca bana seslendi:

"Dur biraz, Altınay."

Yanıma geldi, elini omuzuma koyarak dikkatle yüzüme baktı.

"Eve gitme artık. Anlıyor musun, Altınay?"

Korkudan elim ayağım kesildi. Yengemin ne yapmak istediğini ancak o zaman anlamıştım.

"Bütün sorumluluğu üzerime alıyorum. Şimdilik bizim evde kal. Benden uzak olmamalısın."

Betim benzim atmış olmalı ki, Düyşen çenemden tuttu, gözlerimin içine bakarak her zamanki gülümsemesiyle güldü:

"Korkacak bir şey yok, canım! Ben yanındayken hiçbir şeyden korkmamalısın. Her zamanki gibi okula gel, derslerine çalış, bundan başkasına kafanı yorma. Ne denli ürkek olduğunu bilirim ben senin... Ürkek deyince aklıma geldi."

Aklına tuhaf bir şey gelmiş olmalı ki, gülmeye başladı.

"O günü anımsıyorsun değil mi? Hani Kartanbay Dede kimseye haber vermeden gitmişti ya o sabah... Meğer büyücüyü çağırmaya çıkmış evden. Bir de baktım, yanında Caynakların kocakarı. 'Niye çağırdın onu?' diye sordum. 'Kızın

yüreği oynadı da, büyücü okusun, üflesin,' dedi. Ben kızdım; 'Büyücü filan istemez,' dedim. 'Galiba armağan verilecek fazla koyunumuz var. Atı da veremeyiz, çünkü kurtlara yedirdik. Kovun onu...' Sen uyuyordun o sırada. Büyücü kadına böylece yol verdik. Kartanbay Dede benimle bir hafta konuşmadı. Başkasının yanında adamı güç durumda bıraktım diye gücenmiş bana. Ama gene de iyi insanlar, böyleleri az bulunur. Eh, yürü bakalım eve; birlikte gidiyoruz..."

Öğretmenimi üzmemek için ne kadar sakin görünmeye çalışırsam çalışayım, kafamı kurcalayan düşüncelerden kurtulamıyordum. Yengem her an gelebilir, beni evine zorla götürebilirdi. Evlerine götürünce istediklerini yapabilirlerdi bana, onlara kimse karışamazdı da. O kötü anın gelip çatmasını beklerken geceleyin gözüme uyku girmedi.

Oysa durumum Düyşen'in gözünden kaçmıyordu. Belki de beni kara kara düşünmekten kurtarmak için ertesi gün iki fidan götürdü okula. Dersler bitince beni bir köşeye çekti.

"Seninle iyi bir iş yapacağız, Altınay. Bu iki kavak fidanını senin için getirdim. Hadi, birlikte dikelim onları. Bu fidanlar boy attıkça sen de büyüyüp serpileceksin, sonunda iyi bir insan olacaksın. Duygulu, akıllı bir kızsın. Senin değerli bir bilgin olacağına inanıyorum. Bundan eminim, yanılmadığımı anlayacaksın. Sen de bunlar gibi körpe bir fidansın şimdi. Gel, kendi ellerimizle dikelim onları. Benim ışık saçan yıldızım; dilerim, mutluluğun bilim yolunda olsun."

Benimle aynı boyda, incecik fidanları aldık; okulun biraz ilerisine diktik. Az sonra yamaçtan doğru bir yel esti. Fidan-

ların körpe yapraklarını ilk kez oynattı. Canlanan fidanlar iki yana sallandılar, dalcıkları kımıldandı, yaprakları titredi...

Düyşen geriye çekilerek güldü.

"Bak, ne güzel! Şimdi şu pınardan ark açıp fidanlara su getirelim. Göreceksin, ileride çok güzel olacak. Tepede bir çift kavağı görenler onları yan yana duran iki kardeşe benzetecekler. Her yerden görünecekleri için bakanların içi açılacak. O zaman insanların yaşantısı da değişecek, Altınay. İleride mutlu günler bekliyor bizi..."

Düyşen'in duygularının coşkunluğu, yüceliği o anda beni o denli etkilemişti ki, şimdi bile anlatacak sözcük bulamıyorum. Yalnız, ona duyduğum hayranlıktan yüzüne bakakalmıştım. Yüzündeki iç açıcı aydınlığı, bakışlarındaki yumuşaklığı yeni görmüş gibiydim. Sanki güçlü ellerinin becerikliliğini, insanın içini ısıtan gülümsemesinin saflığını, duruluğunu yeni farkediyordum. O zamana değin tatmadığım bu duygu, benliğimi dalga dalga sararak beni ateşiyle büyüledi. Ona sokulmak, 'Öğretmenim, böyle temiz ruhlu bir insan olarak doğduğunuz için çok mutluyum... Sizi kucaklamak, öpmek istiyorum!' demek geldi içimden. Fakat söyleyemedim, utandım. Bunları söylesem çok iyi olurdu...

Her birimiz kendi düşüncelerimize dalarak, yeşeren yamaçların ortasında, dupduru gökyüzünün yan yana durduk. Beni bekleyen tehlikeyi unutmuş gitmiştim. Ne ertesi gün başıma gelecekleri düşünüyordum, ne de iki gündür yengemin beni aramayışını. Belki beni unutmuşlardı, belki de üstüme düşmek istemiyorlardı... Ama Düyşen unutmamıştı bunu. Köye dönerken:

"Kafanı fazla yorma, Altınay," dedi. "Bir çıkış yolu buluruz. Yarın bucağa gideceğim. Orada senin durumunu anlatırım. Belki de kente gidip okumanı sağlarım. İster misin?"

"Öğretmenim, siz nasıl isterseniz öyle olsun," karşılığını verdim.

Kentin nasıl bir yer olduğu konusunda hiçbir fikrim yoktu ama Düyşen'in sözlerinden sonra orayı gözümün önüne getirmeye başladım. Kâh yabancı yerlerde bilmediğim şeylerle karşılaşmaktan çekiniyor, kâh gitmeye karar veriyordum. Kısacası Düyşen'le konuştuktan sonra kent aklımdan çıkmaz olmuştu.

Ertesi gün okula gittiğimde kafamı kurcalayan tek düşünce kentteki yaşantımdı: Kimin yanında, nasıl kalacaktım? Beni birisi yanına alacak olursa odunlarını kıracak, sularını getirecek, çamaşırlarını yıkayacak, daha ne söylerlerse yapacaktım. Derste bu düşünceler içinde dalgın otururken nal sesleriyle birden irkildim. Nal sesleri öyle ansızın yaklaşmışlardı ki, atlar okulumuzu çiğneyip geçecek sandım. Bütün öğrenciler dikkat kesildik. Fakat öğretmen:

"Dersi dinleyin, başka şeyle ilgilenmeyin!" dedi sertçe.

Tam o sırada kapı ardına kadar açıldı, yengem eşikte göründü. Yüzünde arsız bir gülümsemeyle kötü kötü bakıyordu bizlere.

Düyşen onun yanına giderek:

"Ne istiyorsunuz?" diye sordu.

"Ne istediğim seni hiç ilgilendirmez. Evlenecek kızım var, onu almaya geldim... Sen, gel buraya, ev kaçkını!"

Düyşen istifini bozmadan, sertçe:

"Burada öğrenciden başka kimse yok!" dedi.

"Şimdi görürüz. Hey, erkekler, gelin de alın şu kancığı!"

Yengem atlılardan birine sesleniyordu. Bu adam tilki kürkünden kalpağı olan, kırmızı suratlıdan başkası değildi. Onun arkasından, ellerinde iri sopalar bulunan iki kişi daha atlarından atladılar.

Öğretmen yerinden kıpırdamadı.

"Seni, yersiz yurtsuz köpek seni! Başkasının kızlarını kendi karıların gibi emrinin altına aldın, değil mi? Çekil önümden!"

Kırmızı suratlı herif böyle diyerek Düyşen'in üstüne yürüdü. Fakat öğretmen kapıyı sımsıkı tutmuştu!

"Buraya girmeye hakkınız yok! Okuldur burası!"

Yengem çığlık çığlığa bağırıyordu.

"Demedim mi ben size! Çoktandır bizim kancıkla kırıştırıyor. Durup dururken mi aldı onu buraya!"

Kırmızı suratlı kamçısını şaklatarak öküz gibi böğürdü:

"Şimdi senin okulunun içine sıçarım!"

Düyşen gene çekilmedi kapıdan. Gelenin karnına bir tekme savurarak onu çuval gibi yere yıktı. Bu sefer öğretmene eli sopalılar saldırdılar. Kızlar korkuyla bana sarılmışlardı. İnen sopalardan kapı parça parça oldu. Eteklerime yapışan küçükleri peşimden sürükleyerek dövüşenlere doğru atıldım.

"Bırakın öğretmeni! Dövmeyin! Alın beni, vurmayın!"

O sırada Düyşen geriye döndü. Ağzı, yüzü kan içindeydi, gözleri şimşek şimşekti. Yerdeki tahtalardan birini kaparak saldıranlara doğru sallamaya başladı.

"Kaçın çocuklar, köye kaçın! Altınay, durma, sen de kaç!"

Sözünü bitirmeye kalmadı, kolunu kırdılar zavallının. Öğretmen kırık kolunu göğsüne bastırıp gerilerken berikiler amansızca üstüne çullandılar, kafa, göz demeyip vurmaya başladılar.

"Vur, vur! Kafasını kır namussuzun!"

Kırmızı suratlı herifle birlikte, yengem kudurmuş gibi üstüme atıldılar. Saçlarımı ensemde toplayıp beni sürüklemeye başladılar. Bir an var gücümle direndim, geriye baktığımda haykırışları dudaklarında donup kalmış çocuklarla birlikte duvarın köşesine sinmiş, kanlar içindeki Düyşen'i gördüm.

"Öğretmenim!"

Fakat Düyşen bana yardım edecek durumda değildi. Sarhoş gibi sallanarak ayakta durmaya çalışıyor, bir koluyla, durmamacasına inen sopalara karşı koyuyordu. Beni yere devirip kollarımı bağladılar. O sırada Düyşen de yere yuvarlandı.

"Öğretmenim!"

Ağzımı tıkadılar, bir atın üstüne yatırdılar beni.

Kırmızı suratlı da aynı ata binmişti. Bir yandan eliyle, bir yandan da göğsüyle beni eyere bastırıyordu. Düyşen'i dövenler de atlarına atladılar. Yengem eliyle kafama vurarak bizimle birlikte koşuyordu.

"Gördün başına gelenleri! Kancık seni! Seni böyle gelin ederim işte! Öğretmenin de gününü gördü."

Fakat öğretmenim pes etmemişti daha. Umutsuz çığlığı geliyordu arkadan.

"Altı-na-a-a-y!"

Sarkan başımı dikleştirip geriye baktım. Düyşen elinde bir taşla arkamızdan koşuyordu. Fakat ağzı yüzü kan içindeydi zavallının. Bütün çocuklar ağlaşarak onun peşine takılmışlardı.

"Durun, canavarlar! Durun, diyorum size! Bırakın! Bırakın Altınay'ı!"

Atlarıyla arkadan gelen zorbalar durdular, Düyşen'in çevresinde bir çember çizdiler. Düyşen elindeki taşı onlardan birine savurdu ama tutturamadı. Bunun üzerine haydutlar iki sopa vuruşuyla onu su birikintisine devirdiler. Gözlerim karardı birden. Çocukların koşarak öğretmenin yanına geldiklerini, korkuyla üstüne eğildiklerini gördüm. Ondan ötesini anımsamıyorum.

Kendime geldiğimde bir çadırdaydım. Çadırın tepesindeki delikten sakin sakin göz kırpan yıldızlar gözüküyordu. Yakınlarda bir ırmak çağıldıyor, sürülerini götüren gececi çobanların sesleri duyuluyordu. Ateşi sönmüş ocağın başında bir deri bir kemik kalmış, asık suratlı, yaşlı bir kadın oturmaktaydı. Yüzü toprak gibi kararmıştı kadının. Onu görünce başımı öbür yana çevirdim. Kırmızı suratlı da yanımdaydı. Ah, bakışlarımla onu öldürmek elimde olsaydı!...

"Kara kadın, kaldır şunu!"

Kara yüzlü kadın yanıma geldi, ağaç kabuğu gibi sert, çatlak elleriyle omzumdan sarstı.

"Söyle kumana, söz dinlesin, çabuk yola gelsin; yoksa yola getirmesini bilirim ben."

Kırmızı suratlı böyle diyerek çadırdan çıktı gitti. Kara yüzlü kadın onun dediklerini duymamış gibi bana hiçbir şey söylemedi. Yoksa kulakları ağır mı işitiyordu? Feri kaçmış gözleri

anlamsız iki boşluk gibi çevrilmişti üzerime. Hani enikliklerinden beri dövülen köpekler vardır... Her önüne gelen bir sopa savurduğu için zavallılar dayağı kanıksarlar. Bu da onlar gibiydi işte. Bakışlarındaki boşluktan tüylerim diken diken oldu. Ona baktıkça öldüğümü, mezarda yattığımı sanıyordum. Irmağın şırıltısını duymasam buna inanabilirdim de. Irmak olanca özgürlüğüyle, çağıldaya çağıldaya akıyordu...

Kara ruhlu yengem; gözyaşlarımla, akan kanımla boğulası yengem! On beşine yeni basmış bir kızken senin yüzünden kadın oldum. Oysa bu zorbanın kızlarından bile küçüktüm.

Üçüncü gece ne olursa olsun kaçmayı kafama koydum. İster yollarda kalayım, ister arkamdan yetişip geriye götürsünler; öğretmenim gibi son nefesime kadar çarpışacaktım.

Karanlıkta yoklaya yoklaya kapıyı buldum. Fakat ne çare, kapı kıl iplerle sımsıkı bağlanmıştı. Ustalıkla atılan düğümler o karanlıkta çözülecek cinsten değildi. O zaman altından sıyrılıp çıkmak için keçe çadırın yan örtülerini kaldırmaya çalıştım. Çadır dışarıdan da at kıllarıyla sımsıkı yere tutturulduğu için bütün uğraşmalarım boşa çıktı.

Kapıyı tutan ipleri keskin bir şeyle kesmekten başka çıkar yol yoktu. Sağı solu sessizce yokladıysam da elime ağaç bir kazıktan başkası geçmedi. Bunun üzerine çadırın bir kenarından toprağı kazmaya başladım. Giriştiğim işin sonunun gelmeyeceğini bile bile kazıyordum. O andaki tek düşüncem, ne pahasına olursa olsun buradan kaçıp kurtulmaktı. O herifin kütük gibi yatıp horlamasına katlanmaktansa ölmek bin kere iyiydi. Özgürlüğüm için dövüşe dövüşe ölmek, boyun eğmemek istiyordum.

Kuma! Bu sözcükten tiksiniyorum. Hangi karanlık çağda, kim düşünmüştü bu iğrenç sözü? Ruhuyla, gövdesiyle köle olan ikinci kadının durumundan daha aşağılık ne olabilirdi? Ey mutsuz kadınlar! Ey, insanlık onurlarını yitirmiş, aşağılanmış, sefilce yaşamış kadınların ruhları, kalkın mezarlarınızdan! Kalkın ey acı çekmiş zavallılar, o çağların karanlığı sizinle birlikte silkinsin! Yazgısı sizinkinin aynı olan sonuncu kuma söylüyor bunu size!..

O gece bu sözlerin benim ağzımdan çıkacağını nerden bilecektim! Toprağı kudurmuş gibi kazıyor, kazıyordum... Toprak taşlı olduğu için kolayca kazılmıyordu. Parmaklarımla, tırnaklarımla da kazdığım için ellerim kan içinde kalmıştı. Elimi çadırın altına sokacak kadar bir delik açmıştım ki, hava aydınlanmaya başladı. Köpek havlamaları, komşu çadırlardan kalkanların sesleri duyuluyordu. Bir yılkı pofurdayarak su içmeye gitti, arkasından uykulu koyun sürüleri geçti. Sonra biri yaklaştı çadıra, dıştan bağlı ipleri çözmeye başladı. Yan örtülerden biri kalkınca bunun suskun, kara yüzlü kadın olduğunu gördüm.

Oba göçe hazırlanıyordu, demek ki... Bir akşam önce, çadırların sökülüp geçide taşınacakları, orada bir süre kaldıktan sonra bütün yazı geçirmek üzere yaylaya gidileceği çalınmıştı kulağıma. Yayladan kaçmanın zorluğunu düşününce bütün umutlarım kırıldı.

Kazdığım yerin yanı başında kımıldamadan oturuyordum. Saklanacaktım da ne olacaktı?.. Kara yüzlü kadın kazılmış toprağı gördüğü halde sesini çıkarmadı, işini kayıtsızca sürdürdü. Onun her zamanki haliydi bu, hiçbir şeye ilgi duymuyormuş

gibi bir tavrı vardı. Kocasını uyandırıp yardım istemeyi göze alamadığı için bütün işi kendisi yapıyordu. Adam yorganların, kürklerin altında horul horul uyuyordu o sırada.

Keçeler katlanınca çadır yalnız çatısıyla kaldı. Ağaç çatılar arasında kafese kapatılmış kuş gibi otururken ırmağın hemen ilerisinde öteberilerini öküzlere, atlara yükleyen insanları seyrediyordum. Derken, onlara doğru üç atlının yaklaştığını, atlıların durup bir şeyler sorduktan sonra bizden yana yöneldiklerini gördüm. Önce bunları, obayı yola çıkmak için toplamaya çalışan haberciler sandım ama biraz daha dikkat edince şaşkınlıktan az kalsın küçük dilimi yutuyordum. Düyşen ile iki inzibat eriydi gelenler. Yanındakileri kasketlerinden, kaputlarındaki kırmızı düğmelerden tanımıştım.

Ölü müydüm, diri miydim, bilmiyordum. Bir çığlık atmak bile gelmemişti içimden. Yalnız öğretmenimin sağ oluşuna seviniyordum; kirletildiğimi, bittiğimi anımsayınca da içime bir boşluk çöküverdi.

Düyşen'in başı sargılar içindeydi, bir kolu askıya alınmıştı. Çadıra yaklaşınca atından atladı, kapıyı bir tekmede kırarak kırmızı suratlının üstündeki örtüleri fırlattı attı.

"Kalk!" diye bağırdı.

Beriki başını kaldırdı, gözlerini oğuşturdu, Düyşen'i tanır tanımaz yerinden davrandıysa da inzibatların kendine çevrilmiş tabancalarını görünce olduğu yerde kaldı. Düyşen adamın yakasından tutup silkeledi. Dudaklarının bütün kanı çekilmişti.

"Namussuz herif! Çekeceklerin var elimden! Hadi, düş yola!"

Beriki kuzu kuzu yürüdü. Fakat Düyşen onu omzundan tutup yüzüne dik dik baktı.

"Onu körpe bir otu çiğner gibi ezdiğini sanıyorsan yanılıyorsun. Senin çağın çoktan geçti, şimdi onunkisi başlıyor. Kendi sonunu kendi elinle hazırladın!.."

Kırmızı suratlının çizmelerini giymesine izin verdiler, ellerini bağladıktan sonra bir ata yüklediler. İnzibatlardan biri atı yedeğinde çekiyor, öteki de arkalarından izliyordu. Ben Düyşen'in atına binmiştim. O da yanımda yürüyordu.

Biz hareket ettikten az sonra arkamızdan vahşi bir çığlık koptu, peşimizden koşarak gelen kara yüzlü kadın atmıştı bu insan sesine benzemeyen çığlığı. Kocasının üstüne deli gibi saldırarak elindeki taşı vurduğu gibi başındaki tilki kürkünden kalpağı düşürdü.

"Al sana, canavar! Kanımı emip kuruttuğun için! Bana iyi gün göstermediğin için! Elimden sağ kurtulamayacaksın, canavar herif!"

Kırk yıldır acı çektiği halde bir an olsun başkaldırmamıştı herhalde. Ama yüreğinde biriken bütün kini kusuyordu şimdi. Kadının attığı çığlıklar boğazın kayalarında yankılanıyordu. Atın bir o yanında, bir bu yanında koşuyor; eline geçirdiği taşları, kesekleri, öküz tezeklerini alıp alıp korkuyla eğilen kocasının başına savuruyordu.

"Bastığın yerde ot bitmesin, herif, leşin ortalıkta kalsın, gözlerini kargalar oysun! Tanrı bana bir daha göstermesin seni! Etlerin çürüsün, herif! Boyun devrilsin, herif!"

Kadın böyle bir süre bağırdıktan sonra sustu, arkasından bir çığlık atarak kaçmaya başladı. Sanki rüzgârda uçuşan saçlarından kaçıyor gibiydi.

Kadını yakalamak için obadan birkaç atlı peşine düştüler.

Korkulu bir düşten uyanmışım gibi başım uğulduyordu. Hırpalanmış, bitkin bir duruşum vardı atın üstünde. Düyşen. atın dizginleri elinde, az ileride yürüyordu. Sargılar içindeki başını önüne eğmişti, konuşmuyordu.

Uğursuz boğazı aşana değin bir hayli yol almıştık. İnzibatlar bizi geçmişler, ta ileriden gidiyorlardı. Düyşen atı durdurarak ilk kez yüzüme baktı. Çok üzgündü.

"Altınay, seni koruyamadığım için bağışla beni."

Elimi tuttu, yanağına götürdü.

"Ama sen bağışlasan bile ben kendimi hiçbir zaman bağışlamayacağım."

Başımı atın yelesine koydum, hüngür hüngür ağlamaya başladım. Bu sırada Düyşen yanımda kıpırdamadan duruyor, saçlarımı okşuyordu.

Ben biraz açılınca:

"Hadi, ağlama, Altınay, gidelim," dedi. "Bak, sana ne söyleyeceğim. Üç gün önce bucak merkezine gitmiştim. Kente okumaya göndereceğiz seni. Duydun mu, Altınay?"

Şırıl şırıl akan bir derenin kıyısında durduk. Düyşen cebinden bir sabun çıkardı.

"İn de güzelce yıkan, Altınay. Sabuna acıma, bol bol yıkan. İstersen ben biraz ileriye gider, atı otlatırım, sen de dereye gi-

rer yıkanırsın. Olanları unut, bir daha da aklına getirme. Yıkanırsan hafiflersin, tamam mı?"

'Evet' anlamında başımı salladım. Düyşen uzaklaşınca soyunup usulca suya girdim. Derenin dibindeki beyaz, mavi, yeşil, kırmızı çakıllar bana baktılar. Hızla akan duru suya topuklarıma kadar girdim, sonra avcumla alıp alıp göğsüme çarptım. Buz gibi serpintiler gövdeme değdikçe gülüyordum. Ah, gülmek ne hoş şeymiş! Birkaç gündür nerdeyse onu da unutacaktım. Gövdeme bir iki kez daha su serptikten sonra boylu boyunca uzandım dereye. Akıntı beni hemen sığlığa itti, oradan kalkıp gene akıntıya bıraktım kendimi.

"Götür, su! Aktıkça, bugünlerin kirlerini, pisliğini götür! Beni de kendin gibi tertemiz yap!"

Nedenini bilmeden gülüyor, suyla böyle konuşuyordum.

Sevdiğimiz insanların izleri neden bir yerde sürekli kalmazlar, neden onları her aradığımızda bulamayız? Bugün Düyşen'le birlikte indiğimiz o keçi yolunu bulsam kapanır, izlerini öperim. Çünkü yaşama dönüşüm o yolla başlamıştır. Beni yaşama, dünyaya, yeni umutlara, kendime güvene kavuşturan o yol, o gün şad olsun! Beni sevindiren o güneşe, o toprağa sonsuz teşekkürler!...

İki gün sonra Düyşen beni istasyona götürdü.

Olanlardan sonra köyde kalmak istemiyordum. En iyisi yeni bir yerde, yeni bir yaşama başlamaktı. Üstelik başkaları da böylesini uygun görüyorlardı. Saykal Nine ile Kartanbay Dede beni uğurlarken çocuk gibi ağladılar, yolda yemem için çıkınlar dolusu yiyecek verdiler. Öteki komşularla birlikte kavgacı Satımkul da beni uğurlamaya gelmişti.

"Hadi, yolun açık olsun kızım," dedi. "Çekinmeden git. Düyşen öğretmenin öğütlerini tutarsan aradığını bulursun. Biraz geç oldu ama eğriyi doğruyu biz de anlamaya başladık."

Okul arkadaşlarım arkamdan uzun süre koştular, uzaklaşıncaya değin el salladılar.

Arabada benimle birlikte Taşkent'teki yurda giden birkaç çocuk daha vardı. İstasyonda deri ceketli bir Rus kadını karşıladı bizi.

Sonraları, dağlar arasına gizlenmiş, kavakların gölgelendirdiği o küçük istasyondan birkaç sefer geçtim. Öyle sanıyorum ki, gönlümün yarısı orada kalmıştı.

Sanki akşam karanlığı bile ayrılacağımı biliyormuş gibi, baharın morumsu renkleriyle birlikte hüzünlü hüzünlü çöktü üstümüze. Düyşen duyduğu ayrılık acısını ne kadar gizlemeye çalışırsa çalışsın, aynı acı benim de göğsümde topaklandığı için onu anlıyordum. Saçlarımı, yüzümü, hatta entarimin düğmelerini okşayarak gözlerimin ta içine baktı.

"Altınay, seni yanımdan hiç ayırmak istemezdim ama biliyorum, hakkım yok buna. Okumalısın sen. Benim fazla bir okumuşluğum yok. En iyisi buradan gitmen... Bir gün öğretmen olursan okulumuzu anımsar, gülersin. Ama olsun, gülersen gül..."

İstasyonun bulunduğu boğazdan lokomotifin düdüğü yankılandı, az sonra da trenin ışıkları göründü. Bekleşen kalabalıkta bir kıpırdanma oldu.

Düyşen elimi sıkarak titreyen sesiyle:

"Eh, ayrılık zamanı geldi," dedi. "Sana mutluluklar dilerim. Oku, durmadan oku..."

Ağladığım için konuşamıyordum, Düyşen gözyaşlarımı sildi.

"Ağlama, Altınay. Bak sana ne söyleyeceğim. Hani seninle iki fidan dikmiştik ya, onlara gözüm gibi bakacağım. Bir gün ünlü bir kişi olarak köyümüze dönersen, ne kadar gelişip güzelleştiklerine şaşacaksın."

Tren yanaşmıştı o sırada, vagonlar gıcırtıyla durdu.

"Vedalaşalım artık," dedi Düyşen.

Beni kucakladı, alnımdan öptü.

"Hoşçakal, yolun açık olsun, yavrum. Hiçbir şeyden korkma, yürekli ol."

Adımımı vagonun basamağına atarken dönüp geriye baktım. Düyşen'in o andaki duruşunu hiç unutmayacağım. Bir eliyle sargılı kolunu tutmuştu, bakışları dumanlıydı. Sonra bana bir kez daha dokunmak istercesine elini uzattı, fakat o anda da tren hareket etti.

"Güle güle, Altınay! Güle güle, ışığım benim!"

"Hoşçakalın, öğretmenim! Hoşçakalın, değerli öğretmenim!"

Düyşen gittikçe geride kalarak bir süre koştu. Sonra umutsuz bir atılışla:

"Altın-a-ay!" diye haykırdı.

Sanki son anda, söylemek istediği bir şeyi hatırlamış gibiydi. Bu yürekten kopan çığlık hâlâ kulaklarımda çınlar.

Tüneli geçen tren dümdüz bir yola girdi ve gittikçe hızını artırarak Kazak ovalarından beni yeni bir yaşama doğru aldı götürdü...

Elveda öğretmenim; elveda ilkokulum; elveda çocukluğum; elveda kimseye açamadığım ilk aşkım!...

Düyşen'in düşlediği büyük bir kentte, onun anlattığı biçimde geniş pencereli büyük okullarda okudum. Sonra işçi üniversitesini bitirdim ve beni bilimsel çalışmalar için Moskova'ya gönderdiler.

Bu uzun öğrenim yılları boyunca bin bir güçlükle karşılaştım, sık sık umutsuzluğa kapıldım, zorlukların üstesinden gelemeyeceğimi düşündüğüm anlar çok oldu; fakat her seferinde ilk öğretmenime hesap vereceğim aklıma geldikçe toparladım kendimi. Herşeye ta baştan başladığım için başkalarının bir anda öğrendiklerini ben çok çalışarak öğreniyordum.

İşçi üniversitesinde okurken öğretmenime bir mektup yazdım; onu sevdiğimi, bekleyeceğimi bildirdim. Ama ondan yanıt alamadım. Ben de bir daha yazmaya çekindim. Bence mutluluğumuzu bilerek engelledi. Belki de haklıydı böyle yapmakta. Yanıt vermemesinin başka bir nedeni vardı belki de. Ah, o zaman çektiğim üzüntüleri anlatamam!

İlk tezimi Moskova'da verdim. Benim için büyük bir başarıydı bu. Aradan yıllar geçti, bir kere olsun köyüme gidememiştim. Derken, savaş çıktı. Güz sonlarında Moskova'dan ayrılıp da Frunze'ye giderken öğretmenimin beni uğurladığı o küçük istasyonda trenden indim. O gün şansım da yerindeydi. Bizim köyden geçerek devlet çiftliğine gidecek bir arabaya rastladım.

Ey güzel yurdum! Seni ancak en zor yıllarımda, savaşın civcivli zamanında görmeye gelebildim.

Önümde alabildiğine değişmiş bir toprak uzanıyordu. Yeni köyler kurulmuş, bütün tarlalar sürülmüş, yeni yollar, köprüler yapılmıştı. Ama savaş bu güzelliklerin üstüne düşen bir gölge gibiydi.

Köye yaklaştıkça heyecanlanıyordum. Ta uzaktan köydeki değişiklikler göze çarpıyordu. Tanımadığım sokaklara, yeni evlere, bahçelere şaşkın şaşkın baktım. Bir ara okulumuzun bulunduğu tepeye kaydı gözlerim ve o anda soluğum kesilecekmiş gibi oldu. Rüzgârda sallanan iki kavak yükseliyordu orada. O güne dek öğretmenim dediğim insana adıyla seslendim.

"Düyşen, benim için yaptıklarından dolayı teşekkürler sana! Demek sözünde durdun, unutmadın... Senin nasıl bir insan olduğun şu eserinden belli!

Ağladığımı gören genç arabacı telaşlandı.

"Ne var abla, bir şey mi oldu?"

"Yok bir şey... Bu köyde oturanları tanır mısın?"

"Hepsini tanırım, abla."

"Düyşen'i! Hani öğretmenlik yapan biri vardı?"

"Düyşen mi? Çok iyi tanırım, yalnız cepheye gitti o. Askerlik şubesine bu arabayla onu ben götürdüm."

Köyün girişinde arabayı durdurdu, indim. Büyük bir kararsızlık içindeydim. Şimdi ev ev dolaşmak, bir yandan kendimi tanıtırken, bir yandan da tanıdıkları bulmak gerekiyordu. Düyşen askere gittiğine göre bir yakınım kalmamıştı köyde. Üstelik amcamla yengemin bulunduğu yere adımımı atmamaya and içmiştim. İnsanların birçok kusuru bağışlanırdı ama böylesi bir canavarlığı bağışlamak gelmiyordu içimden. Onların benim köye geldiğimi duymalarını bile istemiyordum. Bu düşüncelerle köye girmedim, tepedeki kavaklara doğru yürüdüm.

Ey kavaklar, kavaklar! Boz kabuklu körpecik birer fidan olduğunuz günlerden bu yana kaç yıl geçti? Sizi dikip geliştiren

insanın bütün diledikleri, söyledikleri gerçekleşti. Neden böyle üzgün üzgün hışırdıyor, tasayla sallanıyorsunuz? Kış yaklaştığı, karayel yapraklarınızı dökeceği için mi üzgünsünüz? yoksa halkımızın acısı size de mi geçti?

Evet, kış bastıracak; ayazlar, kar fırtınaları çıkacak. Ama sonunda gelecek olan gene bahardır...

Güz yapraklarının hışırtısına kulak vererek kavakların dibinde uzun süre kaldım. Açılan sulama arkı yeni temizlenmişti, derin çapa izleri taptaze duruyordu. Arkta biriken duru suyun yüzeyi esen yelden karıştı, suya düşmüş sarı kavak yaprakları kımıldandı.

Yeni okulun boyalı çatısı tepeden çok iyi görünüyordu, eski okuldan iz kalmamıştı.

Sonra geldiğim gibi gene köyün yol ayrımına indim. Oradan bir arabaya binerek istasyona yollandım.

Savaş bitmiş, zafer kazanılmıştı. Halkın payına düşen acı bir mutluluktu: Çocuklar okula babalarının sırt çantalarıyla geliyorlardı, erkeklerden bir bölümü işlerinin başına dönmüştü, ağlamaktan gözlerinin yaşı kuruyan kadınlar dulluk yazgılarına boyun eğmişlerdi. Ama hâlâ yakınlarını bekleyenler vardı, çünkü cepheden dönenler hep aynı zamanda gelmemişlerdi.

Düyşen'in durumunu öğrenememiştim. Kente gelen hemşehrilerim Düyşen'in adının yitikler listesinde çıktığını söylediler. Köy kuruluna bildirilmiş. Köyden her gördüğüm:

"Belki de öldü," diyordu. "Bunca zaman geçti, hiçbir haber alamadık."

Geçmişi düşündükçe içimi bir keder kaplıyordu.

1946 yılının güzünde bir görevle Tomsk Üniversitesi'ne gönderildim. Sibirya'ya ilk yolculuğumdu bu benim. İki yanımda duvar gibi asırlık ağaçların yükseldiği bu yerlerde sert bir kış hüküm sürüyordu. Orman boşluklarında bacalarından beyaz dumanlar tüten siyah çatılı evler gördüm. Düzlüklere ilk kar düşmüştü, tarlalarda karga sürüleri uçuşuyordu. Hava sürekli kapalıydı.

Ama trende hiç canım sıkılmıyordu. Savaşta bir bacağını yitirmiş, koltuk değnekli eski bir askerin savaş anılarını dinlerken gülmekten katılıyorduk. Adamın ne bitmez tükenmez öyküleri varmış! Anlatışındaki saflığa güldüğümüz bu olaylarda aslında büyük bir gerçek payı vardı. Bütün yol arkadaşları kısa zamanda sevmiştik onu. Novosibirsk'i geçmiştik ki, bir ara tren yol ayrımındaki bir durakta rötar yaptı. Ben bir yandan eski savaşçının anlattıklarına gülerken, bir yandan da dışarıyı seyrediyordum.

Tren tekrar hareket etti, hızlanmaya başladı. Küçücük istasyon binasını geçtiğimiz sırada başımı pencereden uzaklaştırmamla tekrar cama yapıştırmam bir oldu. Düyşen'di gördüğüm! Elinde bir işaret bayrağıyla kulübenin yanında duruyordu. O anda ne yaptığımı pek bilmiyorum.

"Durun!" diye bağırarak vagonun çıkışına doğru atıldım. O sırada gözüme imdat kolu ilişti, koparırcasına asıldım kola.

Vagonlar birbirine vurdu, sert bir duruş yaparken geriye doğru kaykıldı. Raflardaki kap kacak, öteberi gürültüyle yere düştü; kadınlar, çocuklar bağrışmaya başladılar.

"Trenin altında adam kaldı!" diye bir çığlık attılar.

Ben çoktan basamaklardaydım. Altımdaki toprağı görmeden kendimi bıraktım, kulübenin yanındaki makasçıya doğru olanca hızımla koşmaya başladım. Arkamdan kondüktörler düdük çalıyor, öteki yolcular beni tutmaya çalışıyorlardı.

Treni bir baştan bir başa geçtim, o sırada Düyşen de bana doğru koşuyordu.

"Düyşen! Öğretmenim!" diyerek atıldım.

Makasçı duraksadı, şaşkın şaşkın yüzüme baktı. Yüzü, bakışları tıpkı Düyşen'di; yalnız biraz yaşlanmış, bıyık bırakmıştı. Benim kendisine deli gibi atıldığımı görünce:

"Ne var, ne oldu, kardeşim? Yoksa birine mi benzettin beni? Adım Berneu, Cangazin durağı makasçısıyım."

"Berneu mu?"

Duyduğum üzüntüden, acıdan, utançtan nasıl olup da bağırmadığıma çok şaşıyordum. Yalnız, başımı önüme eğdim, ellerimle yüzümü kapattım. O anda yer yarılsa da yerin dibine girsem benim için en iyisi olurdu. Makasçıdan, arkamdan gelen yolculardan özür dileyeceğim yerde, taş kesilmiş, dikiliyordum. Bana bağırıp çağırmalarını bekledim ama kimseden ses çıkmadı. Bu korkunç sessizliği bir kadının hıçkırığı bozdu.

"Vah zavallı! Kocası mı sandı, kardeşi mi; yanıldığını anlayınca nasıl da üzüldü!"

Başımıza toplanan kalabalık kıpırdandı.

"Böyle şeyler olur," dedi bir erkek sesi.

Hıçkırıklardan kesilen aynı kadın sesi:

"Olmaz olsun!" diye inledi. "Savaş bize neler çektirdi!"

Makasçı ellerimi yüzümden indirdi.

"Gelin, yerinize götüreyim sizi. Hava çok soğuk," diyerek, koluma girdi. Öbür kolumdan da bir subay tuttu.

"Gelin, bayan. Bu dert herkesin başında..."

Kalabalık açıldı, sanki ölüye gösterilen saygıyla geçtim aralarından. Sonra onlar da arkamıza takıldılar. Önümüze çıkan diğer yolcular da gerideki kalabalığa katılıyorlardı. Biri omuzuma tüylü atkısını sardı. Benimle aynı kompartımanda giden eski asker koltuk değneklerine dayanarak yanımda yürüyordu. Fakat arada bir öne çıkıyordu yüzüme bakmak için. O şaklaban, neşeli, yüreği berk adam şimdi şapkası elinde sessiz sessiz ağlıyordu. Ben de gözyaşlarımı tutamadım. Biz böyle ağır ağır yürürken rüzgârın telgraf direklerinde vınlaması bana ölüm marşı gibi geldi. 'Düyşen'i bir daha göremeyeceğim' diye düşündüm.

Vagonun girişinde tren şefi bizi durdurdu. Adam parmağını sallayarak bağırıyor; mahkemeden, cezadan söz ediyordu. Hiç sesimi çıkarmadım. Ne söylerse söylesin, vız gelirdi bana. İmzalamam için bir kâğıt uzattı ama parmaklarımda kalem tutacak güç kalmamıştı.

O zaman kompartımanımızdaki sakat yolcunun, kâğıdı adamın elinden kapmasıyla, koltuk değneklerine dayana dayana üstüne yürümesi bir oldu.

"Rahat bırak kadını! İmdat kolunu o çekmedi, ben çektim, ben çektim. Kâğıdı da ben imzalayacağım."

Geciken tren Sibirya'nın eski Rus topraklarında uçarcasına ilerliyordu. Sakat yolcunun gitarından çıkan hüzünlü bir ezgi gecenin boşluğuna yayıldı. Savaşta dul kalan Rus kadınlarının acısını ben de yüreğimin ta derinliklerinde duyuyordum.

Yaşam durmuyordu; geçenler gerilerde kalıyor, irili ufaklı kaygılarıyla bizi hep gelecek çağırıyordu. Yıllar sonra evlendim, kocam iyi bir insan çıktı. Mutlu bir yuva kurduk, çocuklarımız oldu. Bilim doktoru derecesini aldığım için sık sık başka yerlere gitmem gerekiyor. Fakat bu kadar yolculuk yaptığım halde fırsatını bulup da bir kere olsun, doğduğum köye gidemedim. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte kendimi bütün bütüne haklı çıkarmaya çalışmayacağım. Köyümle ilişkilerimi kesmemin övünülecek bir yanı yok, kötü bir şey bu. 'Yazgı böyleymiş' demekten başka çıkar yol kalmıyor. Aslında geçmişi unutmuş değilim, unutamam da. Yalnız arayı açmış bulundum, o kadar...

Dağlarda bazı pınarlar olur. Yeni yollar açıldıkça buralara uğrayan insanlar azalır; giden gelen azaldıkça da suyun çevresini naneler, dikenler sarar. Bir zaman gelir ki, orada pınar bulunduğunu kimse anlamaz. Ama sıcak bir günde susuzluğunu gidermek isteyen bir yolcu pınarı anımsayıp ana yoldan saparak tepeye doğru yürür. Kaynağın başına varıp yaban otlarını aralayınca gördüğü şeye kendi de şaşar: Kimsenin bulandırmadığı, dupduru, soğuk bir su otlar arasından şırıl şırıl akmaktadır. Suyun durgun yüzeyinde kendini seyreder; güneşi, gökyüzünü, dağları seyreder... Böyle güzel bir yeri çoktandır unutmuş olmasına üzülür, köye gidince arkadaşlarına da söylemeyi düşünür. Düşünmesine düşünür ama sonra her şeyi unutur.

Yaşamda da böyledir işte. Belki de yaşamı yaşam yapan budur...

Köyüme son gidişimde bu pınarların varlığını anımsadım.

Sanırım, Kurkureu'dan apar topar ayrılışımın nedenini anlayamadınız. Size açıkladıklarımı orada, tam da yerinde

herkese anlatamaz mıydım? Hayır, yapamadım işte. Kendimden utandığım, sinirlerim bozulduğu için oradan bir an önce uzaklaşmaya çalıştım. Düyşen'le karşılaşamayacağımı, onun yüzüne bakamayacağımı anlamıştım. İyice sakinleşip kafamı topladıktan sonra düşünmeliydim. Yalnız köylülerime değil, daha pek çok insana anlatacağım şeyi ancak böyle bir araya getirebildim.

Kendimi suçlu hissetmemin başka bir nedeni de bana gösterilen büyük saygıydı. Okulun açılış töreninde onur köşesine ben değil; köyümüzün ilk öğretmeni, ilk komünisti Düyşen oturmalıydı. Ama hiç de böyle olmadı. Biz hepimiz neşeyle eğlenirken o altın yürekli insan postacılık görevini aksatmamaya çalışıyor, kutlama telgraflarını zamanında yetiştiremediği için üzülüyordu.

Bu olay tek değildir, bunun gibi birçoklarını gördüm. Onun için kendi kendime sorarım: Lenin'in değer verdiği gibi sadece insanlar âleminin bireyine değer vermeyi ne zaman unuttuk? Çok şükür şimdi bunları iki yüzlülük etmeden, açık yüreklilikle söyleyebiliyoruz. Hiç olmazsa böylece Lenin'e biraz yaklaştık.

Düyşen'in nasıl bir öğretmen olduğunu gençler bilmezler. Yaşlılardan da çoğu gitti aramızdan. Düyşen'in öğrencilerinin çoğu cephelerde kaldı. Her biri gerçek Sovyet savaşçısıydı bunların. Onun için genç kuşağa öğretmenim Düyşen'i anlatmak zorunluluğunu duyuyorum. Benim yerimde kim olsa yapardı bunu. Fakat çoktandır köye gidemediğim için Düyşen'in durumunu bilmiyordum. Zamanla onun anısı müzenin sessiz köşelerinde yer alan değerli tarih kalıntılarına dönüşmüştü.

Başka bir seferinde öğretmenimin karşısına çıkıp ondan özür dileyeceğim, beni bağışlamasını isteyeceğim.

Moskova dönüşü Kurkureu'ya uğrayacağım. Yeni yatılı okula 'Düyşen'in okulu' adının verilmesini istiyorum. O basit postacının adıyla anılsın köyümüzün okulu. Hemşehrim olarak sizin de beni destekleyeceğinizi umarım.

Şimdi Moskova'da gece saatin ikisi. Kaldığım otelin balkonuna çıktım, kentin parlak ışıklarına bakarken köye gidişimi, öğretmenimle karşılaşma ânımı düşünüyorum. Onu görür görmez yaklaşıp kır sakalından öpeceğim...

Ardına kadar açtığım pencerelerden odanın içine serin bir hava doldu. Odanın hafifçe aydınlanan mavimsi loşluğunda, başlayıp başlayıp bıraktığım resim taslaklarını seyre daldım. Kaç kez yeniden başladığım halde yapacağım tabloyu tam olarak gözümün önüne getiremiyorum. Aradığımı bulmuş sayılmam daha... Sabah sessizliğinde odamda bir aşağı bir yukarı dolaşırken durmadan düşündüğüm bu. Her sabah, her sabah aynı şey ve her gün tablomun henüz olgunlaşmamış bir taslak olduğunda karar kılıyorum.

Gene de bitiremediğim tablom konusunda sizinle konuşmak istiyorum. Fikir verin bana. Evet, anladınız. Tablomun konusu, köyümüzün ilk öğretmeni, ilk komünisti, yaşlı Düyşen'dir.

Ama didinmeyle geçen bu çetin yaşamın, insanların değişik yazgılarını, doymak bilmez tutkularını renklerle anlatıp anlatamayacağımı bilmiyorum. Nasıl etsem de bu işin üstesinden gelsem, başladığım bu eseri yüzümün akıyla bitirsem, kafamda doğacak fikir yalnız size ulaşmakla kalmasa, bütün çağdaşlarımın ortak malı olsa?...

Tablomu bitirmeden duramayacağım, çünkü kafamdan çıkmayan bir saplantı oldu benim için. Bazen yapacağım resmin bir şeye benzemeyeceğini düşünüyorum. O zaman elime ressam fırçasını verdiği için talihime küsüyor, sıkıntılı günler yaşıyorum. Bazen de dağları devirecek kadar güçlü hissediyorum kendimi. O zaman, 'Hadi, durma, sarıl fırçana!' diyorum. Geçmişlerini bilmediğin halde çocukluğunda sana tadına doyum olmaz anlar yaşatan iki kavağı, Düyşen'le Altınay'ın kavaklarını çiz. Yüzü güneş yanığı, baldırı çıplak bir de çocuk olsun tabloda. Çocuk kavaklardan birinin ta tepesinde, önünde açılan engin ovaya hayran hayran baksın.

Ya da değişik bir tablo çiz, adı 'İlk Öğretmenim' olsun. Düyşen'in çocukları tutup tutup dereden karşıya geçirdiği an olabilir bu. O sırada tilki kürkünden kırmızı kalpak giymiş aptal suratlı birkaç kişi de azgın, semiz atlarıyla oradan çalımla geçiyor olsunlar.

O da olmazsa öğretmeninin Altınay'ı kente uğurlayışını çiz. Tren kalkınca nasıl da haykırmıştı? 'Öyle bir tablo yap ki, bu haykırış bugüne kadar Altınay'ın kulaklarında çınladığı gibi bütün seyredenlerin de yüreğinde yankılansın...'

Buna benzer neler söylemiyorum kendime? Fakat hiçbiri tutmuyor. Şu anda bile neyi çizeceğimi bilemiyorum. Yalnız bildiğim bir şey var, o da durmadan arayacağım.